

415

280244

Revista

Banatului

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BIBL. UNIV. CLUJ-
Nr. 257.....-1947...
Exemplar legal

Anul X

Timișoara 1944

1-3

276

Un cărturar bănăţean Ioachim Miloia

de Traian Topliceanu

Valoarea socială a omului se măsoară după fapte și mai ales după măsura plusului de activitate pe care-l desfășoară peste cadrele profesiei sale.

În perspectiva celor 25 de ani trecuți de la încadrarea Banatului în realitatea politică a României întregite ne putem da seama de

BCU Cluj / Central University Library Cluj

activitatea unei generații, chemată să întărească realizarea generației Unirii celei mari.

În cadrele generației postbelice s'au precizat anumite valori care, desprinzându-se din ceea ce este cotidian și comun, s'au impus atenției publice prin strădanii de muncă desinteresată.

Valorile adevărate nu fac șgomot în jurul lor, căci satisfacția și-o găsesc în propria lor muncă, în credința nestrămutată în necesitatea unui plus de activitate care să treacă în folosul colectivității.

Banatul acesta a pus în fața intelectualului român multe și variate probleme.

Ne desprinsesem de sub puterea unei stăpâniri care a făcut tot ceea ce i-a stat în putință pentru ca să înăbușe voința de viață a unui neam. Trebuiau împlinite nevoi pe care alții ni le-au cauzat.

După împlinirea condiției politice naționale, se simțea nevoia realizării unei condiții culturale pe măsura vremurilor noi. Era necesară, deci, o verificare a aportului pe care Banatul l-a adus culturii românești pentru ca în felul acesta să se poată stabili un punct de plecare spre alte realizări.

În această privință *Ioachim Miloia* se încadrează în primele rânduri ale celor, din generația de după Unire, cari au cunoscut munca tăcută și neproducătoare de arginți, în domeniul promovării intereselor culturale ale românismului din Banat.

* * *

Vieța.

S'a născut la 3 Mai 1897 în comuna Ferendia, jud. Timiș, unde tatăl său a fost învățător confesional, din vechea pleiadă a acelor mucenici anonimi ai neamului românesc cari n'au precupețit nimic pentru a pregăti și susține rezistența românismului față de sforțările diabolice ale unei stăpâniri care nu cunoștea nici omenie, nici onestitate și, mai ales, nici dreptate în acțiunea ei de stricare a rosturilor popoarelor, vremelnice dominate. Prin meritele sale, învățătorul Miloia s'a impus forurilor conducătoare ale școalelor confesionale și a fost mutat în calitate de revizor școlar pe lângă Consiliul Eparhial din Caransebeș.

Numai cine cunoaște apostolatul învățătorului confesional român de altă dată, din epoca dela 1867—1914, își poate face o aproximativă idee despre atmosfera de românism ce stăpânea într'o familie de preot sau învățător din satele românești.

Ioachim Miloia a terminat școala primară în Ferendia, sub directa supraveghere a tatălui său.

Mutându-se familia la Caransebeș, liceul l-a urmat acolo, terminând, cu „maturitatea“, în 1916.

În același an s'a înscris la Institutul Teologic și Pedagogic din Caransebeș și în 1919 a obținut certificat de calificare preoțească și învățătorescă.

Era timp de războiu și studenții Institutului Teologic-Pedagogic, patronat și condus de Episcopie, au susținut, din Caransebeș, pentru toată Eparhia, o atmosferă de românism cu serioase și binefăcătoare repercusiuni în viața politică, națională și culturală a Neamului.

Caransebeșul, centru al Graniței, a cunoscut, în istoria sa, atâtea momente de măreție românească, Granița însăși a fost stăpânită de atâtea pulsații naționale, încât nu e de mirat dacă de aci au plecat gesturile și atitudinile cele mai protestatate, de pe tot cuprinsul Banatului, față de silniciile unei stăpâniri vitrege.

Dela Caransebeș s'a proiectat mereu lumină vie românească până la Lugoj, Oravița, Reșița, Bocșa, spre Sud până la Dunăre, spre Nord până la Mureș și încă departe până la Vârșeț și Biserica-Albă.

Toată provincia se adăpa la izvorul de vieață românească din umila, dar istorica urbe a Caransebeșului, reședință a Vlădiciei românești, unde se întâlneau personalitățile vieții publice bănățene.

În anii de războiu, studenții Institutului Teologic și Pedagogic de aci reprezentau sufletul tânăr ce avea să poarte în sate și orașe credința nestrămutată în mântuirea unui neam.

Trebuie să recunoaștem că, la 1 Decembrie 1918, din această atmosferă, urzită numai într-un românism, a pornit ideea Unirii fără condițiuni cu Patria Mamă, care a cuprins în mare entuziasm Adu-narea dela Alba-Iulia.

În 1919 porțile Universității din București s'au deschis primitoare studenților pentru care, acum, nu mai erau granițe despărțitoare de frați.

În anul școlar 1919/1920 Ioachim Miloia e înscris în anul III. al Facultății de Litere din București pe baza diplomei ce-o avea dela Teologia din Caransebeș, cercetând și cursurile Academiei de Arte Frumoase.

Între anii 1920—1922 îl găsim frecventând Cursurile Academiei de Belearte din Roma, pentru ca în anul școlar 1922/1923 să se înscrie în anul III al Școlii de Istoria Artelor dela Facultatea de Litere din Roma, susținând, în 1924, pentru doctorat, în Istoria Artelor, teza: „*Curentul goticului internațional și Frații Lorenzo și Jacopo Salimbeni din Sanserezino.*”

În 1927, pentru doctoratul în litere, susține teza: „*Legenda Crucii în literatura și arta medievală.*”

Reîntors acasă este numit, în 1927, profesor suplinitor de desen la Școala Normală din Timișoara, iar în 1928 Ianuarie 28 i se încredințează postul de director al Muzeului Banatului, funcțiune pe care a cinstit-o cu pricepere până la premtaura sa moarte, în primăvara anului 1940 (25 III).

În tot acest timp a funcționat și ca asistent suplinitor la catedra de geometrie-descriptivă dela Politehnica timișoareană.

În ultimii ani ai vieții sale a îndeplinit și funcția de șef al Serviciului Cultural al Municipiului Timișoara.

Să mai adaugăm faptul că în calitatea lui de deputat sinodal, a fost unul dintre aceia cari au înțeles marea misiune a unei Episcopii ortodoxe în capitala Banatului.

Ioachim Miloia nu s'a mărginit numai la înțelegerea rolului religios educativ pe care o episcopie ortodoxă îl poate avea, ca centru de mișcare spirituală, în viața socială românească de pe meleagurile apusene ale Banatului, ci s'a gândit și la prestața reprezentării românismului în această Timișoară ca centru de viață nu numai pentru Români, dar și pentru minoritarii conlocuitori.

Episcopul român ortodox, prin poziția sa în ierarhia vieții publice, avea să adauge prestigiu chiar în raportul social dintre diferitele nații conlocuitoare.

Episcopul era, pentru Ioachim Miloia, un simbol, un element principal al termenului de comparație pe care-l constituiau Românii ca neam în raport cu celelalte neamuri de aici.

Cine nu înțelege și sub acest aspect ființarea Episcopiei ortodoxe și rolul episcopului român din Timișoara, acela a rămas și rămâne cu preocupări care nu trec măsura faptelor diverse, a incidentelor și a mediocrității faptelor sociale.

Activitatea.

O preocupare căreia I. Miloia i-a dat o atenție deosebită a fost pictura. A avut o înclinare deosebită în acest domeniu și dacă n'a fost un talent deosebit în ceea ce privește creația propriu zisă, totuși a avut o mare înțelegere și pricepere în arta picturii.

După informațiile pe care le avem, a lucrat — la București — în atelierul maestrului Mirea. Chiar în timpul studiilor la Roma, a făcut pictură pe lângă mai mulți pictori de prestigiu.

A restaurat pictura bisericilor din Caransebeș (Catedrala) și Timișoara-Fabrică.

A pictat bisericile din: Timișoara-Iosefin, Anina, Bocșa-Montană, Cuptoare (Caraș), Topolovățul-Mare, Folea și Jebel.

Acestea toate sunt semne ale unei puteri sufletești care întrece posibilitățile de manifestare ale unei îndemnări obișnuite.

Cel ce-și va lua osteneala să scrie o istorie a artei românești din Banat, va găsi drumul cu pricepere netezit de Ioachim Miloia.

Din bibliografia, încă necompletă, pe care o dăm la sfârșit, se poate vedea că numai în acest domeniu de istorie a artei bănățene Miloia a scris mai bine de 25 de studii.

Prea multele preocupări de ordin cultural lăsate în seama lui, strădania continuă de a se achita conștiincios de tot ceea ce-i re-

venea lui să facă în cadrul mișcării de promovare a intereselor culturale românești în Timișoara și Banat, o boală care i-a încercat timpul prea de vreme și moartea care i-a curmat viața la abia 43 de ani, nu i-au dat răgazul necesar ca să sistematizeze el materialul împrăștiat în nenumăratele articole și studii, într'un studiu fundamental, într'o istorie a artei bănățene.

Cu toate acestea poziția lui e categorică: e deschizător de drumuri în lămurirea unuia din cele mai caracteristice aspecte ale vieții artistice românești din Banat, așa cum s'a manifestat ea în domeniul artelor plastice.

Cine cunoaște tragicul pe care-l cuprinde în sine viața românească, în cursul veacurilor, în acest Banat unde s'au aciuat tot felul de nații, toate cu puteri, mijloace și veleități contrare intereselor românești, își poate da seama, din studiile de istorie a artei lui Miloia, că în artele plastice României de aici au avut momente când s'au ridicat până la pragurile artei mari.

Cu privire la cunoașterea istoriei Banatului, I. Miloia a fost stăpânit de gânduri serioase.

Am fost obișnuiți să ne citim trecutul din scrisul altora cari, mai totdeauna, ne-au arătat în raport de celelalte neamuri cari au venit și au stăpânit politicește în Banat, în loc să fi fost prezența și veniți în raport cu noi, ca unii ce reprezentăm elementul etnic de baștină.

Am avut o istorie a noastră care a pătruns mai greu în documentele scrise de cei ce usurpau rosturile unui neam, dar ea a fost însăși trăirea acestui neam. Urmele acestei trăiri trebuiau puse în lumină chiar dacă ele se găseau în pământ.

„Căci veacuri și veacuri au trecut, nenumărate, de când apar primele semne de viață, de civilizație pe aceste plaiuri, de când cu alai intrară popoare 'n istorie, de când dintre acestea, unul viteaz și vânos, temut și eroic, Dacii și-au dat contribuția lor de sânge și viață, la sădirea civilizației occidentale în ținutul nostru, de când, după strălucirea dominațiunii vulturului roman, peste noua plămădire de rasă, peste Români, trecură valuri și valuri de cutropitori, respinse și parate, în timp ce plăpânda înjghebare de Stat a moștenitorilor se înfiripa sub patriarhala conducere a Cnezilor și sub vegherea trează a voevozilor români“.

S'a scurs o eternitate de când omul ce locuise ținuturile acestea ajunge dela unealta primitiv tăiată în piatră, la perfecțiunea mașinei moderne, de când dela adorarea primelor elemente din juru-i se înalță până la învățătura creștinismului, de când dela primele sgârieturi — răboj al evenimentelor principale ale unei vieți strâns îngrădită de grijile existenței — omul ajunge să scrie o cronică și să dea o formă materială a tot ceea ce simte. Rânduri, rânduri, cu sfințenie, Timpul a pus pagină peste pagină, iar Pământul le-a legat la sânu-i în hrisov, în Cartea Istoriei Banatului pe care, răsfoind-o cu cercetările noastre istorico-arheologice, vom vedea și vom găsi într'nsa, din cele mai îndepărtate timpuri, felul de așezare și progre-

sul de civilizație al diferitelor străvechi popoare pe aceste meleaguri, măreața operă a „Daciei Felix“ de odinioară și 'n sfârșit cultura și civilizația strămoșilor noștri dela această epocă și până'n zilele de azi¹⁾.

Frământarea aceasta de adunare a documentelor grăitoare pentru vieța românească de aci pornea din convingerea că numai astfel se va putea „scrie o istorie concepută științific și modern a provinciei noastre“.

Adunarea și studierea documentelor istorice, legate de istoria românească a Banatului este, în gândirea lui I. Miloia, „o sfântă datorință atât față de trecutul strămoșesc cât și față de rolul nostru de azi, când suntem iarăși stăpâni în casa noastră, pe moșia noastră străbună“.

Pentru înțelegerea acestei juste concepții este necesar să reamintim că ne aflăm atunci într'un timp când din partea stăpânitorilor politici de până la 1918 se deslănțuise o campanie de propagandă pe la toate răspântiile Europei în favoarea unei țări care reușise, așa cum se știe, să numere o mie de ani în istoria ei.

Acestui mileniu de sfidare a tot ceea ce este uman trebuia să i se opună istoria celor două mii de ani de vieță românească schingiuită, arsă pe rug, zdrobită cu roata, fluturată pe stâlpi de spânzurătoare, palmuită sau aruncată în besna igrasioasă a celulelor de închisoare și cu toate acestea biruitoare.

În asemenea gândiri trebuie că-și are temelul „*Chestionarul istorico-arheologic*“ pe care Miloia l-a întocmit și l-a lansat în toate părțile Banatului. Conceput cu grija lucrului complet, chestionarul avea rostul de a determina indicații prețioase cu privire la: comună, biserică, școală, asociații culturale, antichități, etnografie. E intenția de inventariere a unei realități care nu poate fi decât produsul multor veacuri și aceasta în ciuda tuturor acelora cari se străduiau s'o tăgăduiască.

Mulți dintre aceia cari au primit „chestionarul“ au arătat indiferență, dar după cum mărturisește însuși Miloia²⁾ s'au primit cca. 600 răspunsuri.

Urma ca aceste răspunsuri să fie triate, catalogate și verificate, însă vremurile s'au înăsprit și inițiativa a rămas în faza ei primară.

Tot din grija pentru cunoașterea Banatului Miloia a prezentat într'o broșură, tipărită în Biblioteca Arhivelor Statului, Arhivele Banatului, adică cele 8 arhive din Timișoara, 5 din Caransebeș, 4 din

¹⁾ I. Miloia: „Apel către intelectualii orașelor, către învățătorii, preoții, primarii și notarii satelor din Banat și către toți Românii dornici și cu dragoste pentru cunoașterea trecutului istoric al Banatului“. *Analele Banatului* I. 1928 No. 1.

²⁾ *Analele Banatului* I. 1928 N. 1. pag. 141.

Lugoj și 8 din Oravița. E o prezentare sumară cu indicațiuni prețioase pentru cei ce aveau să le studieze.

Din ceea ce a rămas scris dela Ioachim Miloia dăm cele ce urmează:

A) Artistice

1. *Pictorul Ioan Zaicu (1868—1914)*, Analele Banatului I. 1928 Fasc. 1.
2. *Biserica românească din Lipova (Banat)* A. B. I. Fasc. 1.
3. *Câteva relații între arta populară la Români și Lituani*, A. B. I. 1928 Fasc. 1.
4. *Din vieața artistică a Tlmișoarei*, A. B. I. 1928. Fasc. 1.
5. *Tablouri din colecții particulare expuse în pinacoteca noastră*, A. B. I. 1928. Fasc. 1.
6. *Chestia edificiului Muzeului Bănățean*, A. B. I. 1928. Fasc. 1.
7. *Date și documente noi referitoare la pictorul Nicolae Popescu*, A. B. II. 1929. Fasc. 2.
8. *Cronica artistică*, A. B. II. 1929. Fasc. 2.
9. *Patru icoane executate de zugravul Nedelcu*, A. B. II. 1929. Fasc. 3.
10. *Cronica artistică*, A. B. II. 1929. Fasc. 3.
11. *Inceputurile artei românești în Banat*, A. B. III. 1930. Fasc. 4.
12. *Sculptorul Gheorghe Groza*, A. B. III. 1930. Fasc. 4.
13. *Sculptorul Ferdinand Gallas*, A. B. III. 1930. Fasc. 5.
14. *O „Academie de Arte Frumoase“ în Timișoara?*, A. B. III. 1930. Fasc. 5.
15. *Biserica medievală dela Căvâran*, A. B. III. 1930. Fasc. 7.
16. *Din activitatea artistică a ierodiaconului Vasile*, A. B. III. 1930. Fasc. 7.
17. *Salonul artelor bănățene*, A. B. III. 1930. Fasc. 7.
18. *Mânăstirea Săraca*, A. B. IV. 1931. Fasc. 9.
19. *Biserica de lemn din Iersig*, A. B. IV. 1931. Fasc. 9.
20. *Biserica de lemn din Cebza*, A. B. IV. 1931. Fasc. 9.
21. *Portul național*, Luceafărul, III. 1937. No. 3—4.
22. *La marginea Banatului*, Luceafărul, IV. 1938. No. 1—2.
23. *Constantin Daniel a fost sârb sau român?* 1935.
24. *Galeria clasicilor — pictura Renașterii* (în colaborare cu Ion Stoia-Udrea). 1930.

B) Arheologice

25. *Cercetări arheologice în Banatul de Sud*, (în colaborare cu C. Daicovici). Analele Banatului III. 1930. Fasc. 7 și în extras 28 pag

26. *Numele și locul castrului „Caput Bubali”, numele comunei Ghermăn*, A. B. IV. 1931. Fasc. 8.
27. *Săpăturile dela Parța*, (campania 1931) A. B. IV. 1931. Fasc. 9.
28. *Săpăturile dela Periamoș*. A. B. IV. 1931. Fasc. 9.
29. *Biserica medievală dela Căvăran*, A. B. III. 1930. Fasc. 7.

C) Istorice

30. *Un denunț austriac în contra lui Eftimie Murgu și Gheorghe Poșta*, A. B. I. 1928. Fasc. 1.
31. *Românii Bănățeni la 1830*, A. B. I. 1928. Fasc. 1.
32. *Timișoara văzută de Francisc Griseini la 1774*, A. B. I. 1928. Fasc. 1.
33. *Căvăranul în Evul Mediu*, (o rectificare istorică), A. B. IV. 1931. Fasc. 8. și în extras 28 pag.
34. *Coloniștii Armeni în Banat*, A. B. II, 1929. Fasc. 2.
35. *Raport istoric*, (în cadrul anchetei dela Belinț 1934). Ancheta monografică în comuna Belinț. Inst. Banat-Crișana, Timișoara 1938.

D) Culturale

36. *Emanuil Ungureanu*, A. B. I. 1928. Fasc. 1.
37. *Emanuil Ungureanu* (necrolog), A. B. II. 1929. Fasc. 2.
38. *Familia Brediceanu în Banat*, A. B. III 1930. Fasc. 7.
39. *N. Iorga, istoricul*, A. B. IV. 1931. Fasc. 8.
40. *Din necazurile episcopului Vichentie Popovici*, A. B. IV. 1931. Fasc. 8.
41. *Activitatea lui Emanuil Ungureanu pe teren economic*, A. B. IV. 1931. Fasc. 9.
42. *Contribuțiile lui Ungureanu la diferite realizări culturale*, A. B. IV. 1931. Fasc. 9.

E) Traduceri în italienește

43. *„L'uomo del Sogno”* de Cezar Petrescu.

* * *

O cât de fugitivă cercetare a acestei bibliografii este suficientă pentru aprecierea preocupărilor așa de nobile ale aceluia care a fost Ioachim Miloia. Să se mai adauge încă alte multe articole publicate prin diferitele periodice, cu deosebire în acelea care au apărut în Timișoara, și vom avea puțința de nestrămutată convingere că I. Miloia a fost un cărturar al generației sale.

A inițiat editarea revistei „*Analele Banatului*” în 1928 pe care o dorea „*tribună primitoare a tuturor studiilor serioase, cari pot duce cu un pas înainte în cunoașterea trecutului nostru sub toate raporturile și a problemelor sociale actuale, demonstrate cu ajutorul statisticilor*”.

Cele 9 fascicule apărute sunt o mândrie a patrimoniului cultural al Banatului, demonstrând modul cum s'a putut organiza un periodic menit a fi un instrument de precizare și afirmare a valorilor culturale ale acestei provincii. Această revistă, prin spiritul disciplinat al lui Miloia, a fost călăuzită de dorința de a desvălui — în mod strict științific — toate problemele de cultură românească ce a preocupat și preocupă actualmente pe Bănățeni.

Greutățile materiale întâmpinate cu tipărirea „Analelor Banatului“ le poate destăinui numai „Tipografia Românească“ din Timișoara și le cunosc prea puțini. Patru ani în șir, le-a biruit și pe urmă această revistă n'a mai putut fi tipărită din cauza lipsei de mijloace bănești.

Poate fi curios acest fapt, dar realitatea aceasta este și azi dureroasă: atunci ca și acum publicațiile periodice bănățene n'au fost și nu sunt puse la adăpost de grijile bănești în acest prea bogat Banat, deși munca intelectualului bănățean a fost și este nerăsplătită.

Miloia a cunoscut din plin drama dăruirii de sine a intelectualului bănățean într'o vreme când răsplătirile aveau temei în cu totul alte considerente decât acelea de ordin cultural.

Când, în 1933, își începe apariția Revista Institutului Social Banat-Crișana, Miloia este redactorul ei. „Cuvântul înainte“ a fost redactat de mine, în calitate de ce-o aveam atunci de Secretar General al aceluși Institut, de Miloia și Stoicănescu. Porneam dela considerațiuni strict științifice și cu entuziasm lipsit de svâcniri romantice. Prin stăruința d-lui C. Groșorean această revistă a străbătut anii cu netăgăduită demnitate.

Grija redactării revistei „Luceafărul“ trecut dela d-l A. Cosma la „Astra Bănățeană“ în 1937 am avut-o tot împreună.

Acum, după atâția ani, pot aprecia valoarea ceva mai vrâstnicului tovarăș Miloia în strădaniile de determinare a unor preocupări serioase în vieța culturală a colectivității românești din Timișoara.

Dacă s'au putut netezi începuturile unor drumuri noi, atunci să recunoaștem că merite are multe Ioachim Miloia care va trebui socotit printre cărturarii fruntași ai Banatului între anii 1920—1940.

Ioachim Miloia*)

(1897—1940)

de Aurel Bugariu

În ziua de Blagoveștenie cultura românească a suferit o pierdere însemnată prin săvârșirea din viață a aceluia care a fost arheologul Ioachim Miloia din Timișoara.

La abia 43 de ani ai vieții, acest erudit în deplină putere de creație, a fost doborât lăsând în urmă un gol imens.

Pregătit îndelungat pentru cariera pe care a onorat-o — așa cum odinioară fusese un Alexandru Odobescu literat și savant, — Ioachim Miloia întrunea o temeinică pregătire care l-a impus în cei 12 ani de activitate nu numai în postul de director al Muzeului Banatului, ci și tuturor aceluia care l-au cunoscut mai apropiat.

Absolvent al Academiei Teologice din Caransebeș, doctor în istoria artelor din Roma, unde în același timp și-a luat un doctorat în arheologie și altul în filosofie, Ioachim Miloia era un adânc cunoscător al tuturor fenomenelor istorice, artistice și religioase care de fapt în alte vremi se înfăptuiau îngemănate fiind cronică și pisanile prin migala lor nu numai documente istorice ci și opere artistice de cea mai autentică valoare.

Membrii Societății Numismatice cari au participat la congresul nostru din Cluj își vor mai putea aminti acea figură de roman cu chip de bronz și tâmpile prematur înzăpezite, care a făcut neprețuit de frumoasa comunicare despre o bisericuță de lemn din Banat, numită „Mănăstirea Săracă“.

În albia de abondentă romanitate, care o constituie colțul de țară bănățean, I. Miloia neobosit a cutreerat și scormonit locurile din cari arheologii unguri n'au dat la iveală adevărul tocmai fiindcă acel adevăr pledează teza nobilei noastre obârșii și descendențe.

La Căvăran, Criciova, Banatul de Sud, Lipovă, Jadani, etc. Miloia a scurmat măruntaele pământului scoțând la iveală lucruri nouă, necunoscute.

*) Din „Cronica Numismatică și arheologică“ București, 1940.

Revista „Analele Banatului“, ctitorită și condusă timp de patru ani (1928—1931) în condițiuni occindetale de I. Miloia, va rămâne mărturie despre opera mare pe care a întreprins-o el pe tărâmul arheologic și beletristic.

Mai în urmă, împreună cu d. prof. C. Daicoviciu, el își fixează un vast program de săpături menite să rezolve parte din multiplele probleme pe care le pune arheologia în Banat.

Intenționa să lămurească legăturile de civilizație ale Banatului cu civilizația ilirică din Serbia de azi și coasta de răsărit a Mării Adriatice. Apoi îl preocupa de asemenea epoca daco-romană, ca și aceea a migrațiunilor, cu adâncire asupra acelor cetăți dacice dintre care au fost desgropate unele în munții Hunedoarei. Epoca medievală deasemenea l-a preocupat, deoarece fortărețele și cetățile despre care arheologii unguri afirmaseră că ar fi toate ungurești și nemțești, la recunoașterea făcută pe teren Miloia și Daicoviciu au descoperit că sunt așezăminte medievale.

În vara anului 1939 la Jadani, Miloia conducea săpăturile în „valurile romane“ numite și „Awarenringen“, despre a căror importanță insistă și arheologii germani *Niescher* și *Fabricius*, aceste valuri constituind una din cele mai contraversate probleme.

Intr-o convorbire avută vara trecută cu d. Daicoviciu și Miloia, la întrebarea mea despre proiectele de viitor, amândoi mi-au răspuns cu optimism și încredere că viitoarea etapă a săpăturilor — adică cea din 1940 — va fi în Cerneteaz și Berinț, iar în 1941 se va săpa o cetate dacică, după ea urmând în program o așezare romană, apoi una postdacică.

— Câte planuri mărețe s'au spulberat!

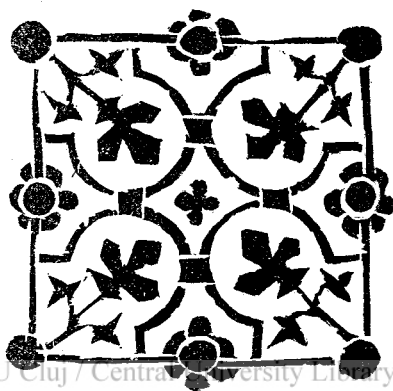
Printre multiplele sale strădanii, Miloia a izbutit să obțină un local nou, pentru muzeul Banatului, dar n'a apucat să-l mute decât parțial.

În pictura bisericească n'a mai fost altul care să-l întrecă. Numai Miloia se pricepea cu competență la restaurarea vechilor icoane roase de cariul vremilor. El a restaurat în întregime pictura mai multor biserici (Anina, Fabricul Timișoarei, Jadani) cu o iscusință demnă de predecesorii săi Zaicu, Nedelcu și N. Popescu, pe care tot el i-a scos de sub lințoliul uitării, reactualizându-i și fixându-i ca șefi de școală ai plasticei bănățene.

În afară de acestea, I. Miloia a fost director al Arhivelor Statului, secția Timișoara, profesor de perspectivă la Școala Politehnică și profesor de istoria artelor la Academia de Arte Frumoase din Timișoara.

Peste tot, în manifestările culturale din raza Ținutului Timiș, a fost prezentă și activă personalitatea lui I. Miloia. Regionala din Banat a „Astrei“ își are programul cultural fixat tot de acest ilustru dispărut.

Iată de ce pierderea lui I. Miloia este grea și lasă un gol în vieța culturală a Banatului și în mijlocul arheologilor și intelectualilor, care l-au apreciat și îi vor purta o neștearsă amintire.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fotografii în mediu rural

de Ludovic Ciobanu.

Tradiția este disciplină, mai riguroasă decât toate disciplinele; ea nu este un instrument în influențarea structurală a generațiilor ci este însăși organizarea firească și edificatoare a firii poporului nostru de țărani, în cel mai neprihănit sens al reculegerii în conștiința de înfiorare mistică a credinței și în spiritul trăirii devotate consemnului suprem al virtuții în lume: *Dumnezeu și Patria*.

Spiritualitatea solidarității noastre ca neam, din această simțire și-a detașat tăria, îi știm lumina în noi, cu povața împlinirilor de ideal, și-i urmăm calea grea înfruntând calvarul, și înălțimile destinului din care am fost zămisliți.

Ideologia creștină și ideologia pământului care ne este leagăn și mormânt sunt valori universal valabile, iar popoarele care și le-au însușit nu și-au pierdut drumul niciodată. Pedagogia lor este pedagogia cultului total, în imensa participare sinceră și spontană a comunității simbolice și permanente a neamului, în jale și în durere, în luptă și în triumf.

Cerințelor ei de autoritate veșnică, prin gând creștin și faptă patriotică, tind să le răspundă, într'o anumită măsură, școlile sătești, impresionant pe alocurea, îmbinând motivul religios cu cel patriotic în alcătuirea superioară a imaginii: *Colțul Eroilor*, cu razim în Hristos și în trăirea iubirii jertfitoare în lupta nesfârșită a păstrării hotarelor.

*

Și nu în puține locuri, orânduirea lor pedagogică și socială stilează eforturile unei impunătoare voinți constructive, și cheamă la viață nouă sate întregi de oameni deprinși cu foamea, cu urâtul și cu nelucrarea.

Cultul Eroilor aci este semnificativ, generator de gând românesc și căpetenie înălțată în jertfa fără de margini a voinței etnicului nostru răscolit.

Respectul pentru urmașii celor căzuți în luptă este deasemenea viu și îndatoritor, în școală și în grija îndurerată a satului hotărît să lupte și să îndure până la biruință.

Copii înfloriți, în clase de podoaba nuanțată a insemnelor simfiriei militante exprimată în construcția „colțului neamului, al patriei, al actualității și al școlarului“;

arătată în albumele geografiei țării și istoriei ei, în achizițiile muzeului șc. și sociologic, și în instituții anexe în ogaș fertil, până la masa îndestulătoare pentru toți, aci sunt mai în ființă, ilustrând gândirea activă a elevilor și manifestațiunile spiritualității lor constructive.

Grădinile școlare sunt răsadnițe pe seama tuturor și dovedire de îndemn la muncă în toate direcțiile.

„Să dea Dumnezeu pace, d-le învățător, și în zece ani toți suntem ca dumneata!“

*

Învățătorul Aurel Petrișor din satul Ocișor, un temperament de zelul lui Popa Tanda din Sărăceni, începe așa când i se desprinde vorba caldă și domolă de pe buzele lui aspre de țaran înstărit și moral până la sacrificiu.

„Nu mai prinde vorba, pilda face tot“.

Apostolatul pentru el este scop și faptă pozitivă. Pedagogia lui este instrumentul prin care adâncim problemele puse de viață și le dăm deslegarea irezistibilă.

În 1920, când primise să facă pe învățătorul în satul său, local de școală nu se pomenea să fie avut poporul. Nici nu dorea nimeni ca să-l aibă. Când părintele s'a smintit să aducă vorba asupra nevoii de a-l avea, unii din enoriași nu s'au dat înapoi nici dela trăsneli ce le putea fi spre osândă.

„Popa ne pune jugu' iară“, și l au așteptat într'o Duminică să iese dela liturghie ca să-l taie cu cuțitele.

Și după asta, învățătorul Petrișor, feciorul popii Laurian, s'a pus și le-a zidit el școală, nu în vatra satului ci în ograda lui, și a încunjurat-o cu un gard simbolic, de înălțimea unui genunche de copil, și la depărtare de o grădiniță de flori de zidurile școlii ca să creadă oamenii că școala este a lor și nu a învățătorului.

„Nimica ce-i artificial nu este bun, ce-i natural e bun“, accentuiază înv. Petrișor, omul creator, și nici chirie nu le-a cerut cu toate că are și dânsul copii la învățătură mai departe și nevoi destul de grele în casă.

„Cum să-i faci să te înțeleagă că te trebuie școală când ei nu mai pot cum și-ar trimite copiii cu vitele la păscut?! Ajung ei mai târziu să vadă că și școala e bună la ceva“.

Și-a mers așa tot înainte. Iar când mergi înainte nu se poate să nu ajungi departe.

Curtea învățătorului Petrișor este numai grajduri și cotețe. Vitele lui sunt vite de rasă și paserile lui dintre cele mai ouătoare pe pământ. Compostul lui de grajd igienic risipește daruri pe ogoare, și toate astea în ochii copiilor și a părinților lor tot mai preocupați de o idee ce-i frământă în subconștient.

„Măi, bătutu-ne-o Dumnezeu, popa a plecat la plug, iar noi nici nu dădurăm încă a mânca!“ se exprimă ei odată contrariați de nebulnia schimbării ce se agită la ei în sat.

Din curtea gospodărească a școlii din Ocișor, treci în grădina de legume, pe sub pomi și prin stupine admiri icoana ce ți se deschide în față ca o panoramă de întremare în spiritul realist al muncii raționale, și te lași condus pe urmă de mâna dibace a omului inspirat de o tăcere mare, tulburător de profundă, pentru a-i contempla proeminența sculpturală a atelierului închinat vieții albinelor cu care atâta de firesc s'a împrietenit.

„Am fost la un curs de apicultură, la Minis, și eram mai mulți acolo“, — ne introduce învă. Petrișor în taina măsurilor ce se iau cu prilejuri de aceasta natură, — și ne-au învățat tot timpul lucruri multe și interesante, printre alții și o d-șoară profesoară, căreia, eu, la sfârșitul unei conferințe ce ne-a ținut, i-am cerut și lămuriri mai deaproape“.

„Uitați, d-șoară — am început cu toată reverența, — eu sunt un învățător plătit cu 1500 lei pe lună, (era prin 1925), cum să-mi fac eu stupina mea și cum s'o provăd cu de toate?“

„Asta nu pot ști, — reflectează d-șoara — cum din nimica sau cu bani puțini să realizezi ce v'am spus“.

„Iar eu ca să nu-i rămân dator, continui așa:

lată d-șoară că vă spun eu, — iar aceasta mai mult pentru colegii mei măhniți de un răspuns ce se arăta strein așteptărilor din care trebuia să iese stupina lor acasă, — *afumătoarea*, care costă destul de mult în comerț, eu o fac din iască ce arde cât vreau și nu o stânge nici un vânt; *fagurii* îi fac cu un aparat construit din ciment ce mă costă 35 lei în loc de 1500, cât face unul din metal; *mașina de stors* am construit-o dintr'un ciubăr cumpărat dela frații mei moși, căruia i-am aplicat un dispozitiv simplu de interior mânat de un lanț, toate detașate din pedalele unei biciclete aruncată la fier vechi.“

În atelier, stuparul Pietrișor mai are și zeci de kgr. de ceară scumpă și căutată, iar afară, zumzetul tumultuos de albine răsbește până în coastă, unde pomiculțorul Petrișor are și alți pomi roditori, și o cărăruie ce duce la toate livezile sătenilor, pentru a le întinde mâna lui de îndreptare, fericită ca de salvator.

„Vai, osândi-t-ar Dumnezeu, da cine-o fi putu' face de mi l-o tăiat?!“ se plânge una blestemând, și învățătorul e la spatele ei.

„Eu, soră Ană, eu l-am tăiat, ca să crească mai frumos“.

Și s'a dumirit femeia de vorba învățătorului, pentru ca după doi ani să-i mulțumească și să-l pomenească în toată toamna la cules.

„Copiii din Ocișor sunt chemați pe ora 8 la școală, dar ei vin la 6, din toate șapte clasele, — ne spune dirigintele lor, — și-i țin până la unu și la două, iar după masă nu-i mai chiem. Să lucreze și acasă. Să doarmă, dacă vreau. Aceasta, după ce au luat masa la școală, de două ori în zi, de multe orine lipsind nici *laptele de pasăre*, că, har Domnului, vaci avem și lapte cât ne trebuie“.

În fața acestei descoperiri neașteptate, drept motivare a unei atitudini despre care nu putem afirma că n'ar fi pedagogică, eu îi dam dreptate înv. Petrișor, gândindu-mă la atâția alții, certați cu faptele dar supuși legilor, zic ei, și au care „*totul programat*“, numai că de făcut n'au făcut nimic.

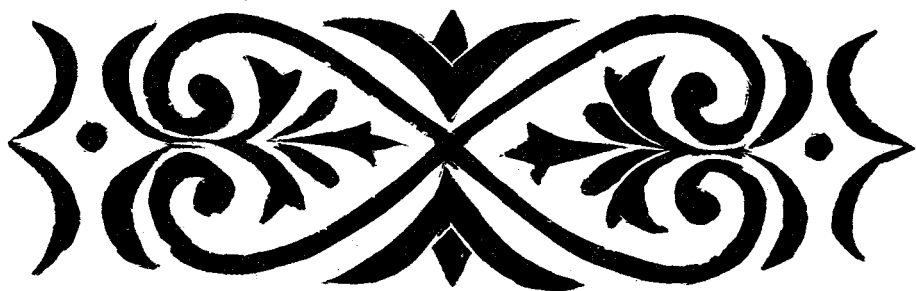
„*Aceste sunt vorbe*, le zice în genul său, educatorul consacrat, și *faptele se țin depărte în urmă. Cu faptele se începe, nu se sfârșește*“, apasă el vorba edificat.

Mie numai una îmi pare rău că, înainte de a fi plecat în Italia, în drumul cunoașterii vieții școlare de acolo, nu l-am cunoscut pe învățătorul Petrișor din Ocișor, pentru că atunci când organizatorul educației fasciste din Roma eternă mă conducea să vizitez școala „*Principele de Piemont*“, unde elevii sunt serviți copios la ora prânzului și se odihnesc după masă, să-i fi arătat cu mândrie că și în țara noastră, și încă sub poala *Găinii*, nu la oraș, copiii lanțului mănâncă la școală și dorm după amiază, într'un sat cu tradiții religioase mari și atâta de conservativ, de n'a putut încă renunța la praful de firez din ferestre nici în luna lui Florar.

Tradiția românească este o tradiție suverană, ea calcă totul în picioare, trece peste nume de morminte și dărmă cruci în urmă, este destructivă în firea celor ce se leagă morfiș de ea dacă cei care o trăiesc nu-și dau seama de cuviința raționalizării ei în timp, printr'o adaptare ce poate răspunde în chip moral și celor mai avansate cerinți ale sufletului, într'o vieață organizată.

Pe linia aspră a vremii se pune astfel tot mai mult, *necesitatea rolului social al școlii*, sufletul ei integru, îndrumarea ei neostenită.

Cine le-ar putea respinge când ele sunt la locul lor, sau, cine nu le-ar da ascultare când toate vin să împartă daruri de bună învățătură în popor, și să vindece răni deschise în durerea lor.

Memorandul și memorandiștii (Făuritorii dreptății noastre de ieri și de mâine)

de prof. Augustin Cosma

Dirigitorul sufletelor și al vremilor, Dumnezeu, în nesfârșita lui bunătate și grijă, ridică ajutor tuturor necazurilor la vremea potrivită; și înalță, din mijlocul poporului său, bărbați chemați să însemne, prin pilda și cuvântul lor, drumul neamului spre desăvârșirea menirii lui pe aceste plaiuri; azi și ieri, ieri ca și mâine — ale lui.

Nu este neam să se poată mândri, mai mult decât neamul nostru de a fi avut, întotdeauna și la vreme, conducători autentici, în gând și sânge românesc.

Această danie Dumnezeiească este răsplata postelniciei și a încrederii lui în grija lui Dumnezeu peste el, peste cel care-și începe munca și truda cu: „Doamne-ajută“ și și-o încheie cu: „Mulțumescu-ți Ție Doamne!“

Vrednici conducători s'au învrednicit a fi cei care înainte cu 50 de ani s'au luptat, s'au jertfit, au suferit pentru binele și izbânda neamului nostru drag.

Când — ne simțim mângăiați — azi când se împlinește o jumătate de veac dela „Procesul Memorandului“ — a simți smerita nevoiță de a ne pleca sufletul în fața faptei românești și creștinești, a celor ce, înainte cu 50 de ani, au avut conștiința tăriei, — ce ni se pare azi, îndrăzneală, — mai mult pentru micimea noastră —: de a se simți îndatorați, să se jertfească pe sine ca să-și mântuie neamul; ai cărui reprezentanți erau, fiindcă se și simțeau, prin fapta lor jertfelnică, nu prin *cuvântul*, care nicicând nu poate să înlocuiască *fapta*, decât în iluzia tovarășilor aceleiași osânde: a neputinței de a o avea;

Când ne simțim chemați de a ne scoate din suflete simțitul cuvânt de închinare în fața faptei celor 300 de reprezentanți ai întregului neam, „dintre Laitha și Carpați“, — cum spuneau ei, — cari

s'au nevoit să-și ia asupra lor cinstea și sarcina mărturisirii cuvântului lor de nădăjduită credință în dreptatea ce o cereau, prin *Memo-randul, înaintat la 29 Mai 1892*, Impăratului dela Viena, în a cărui dreptate credea poporul, într'atâta, — că ei, intelectualii vremii de atunci, erau nevoiți să le-o vădească ca să o cunoască, *așa cum este* și să o vădească chiar, Vienei, pentru a simți, azi și pentru totdeauna, toată necesitatea prăbușirii, de care s'a învrednicit tocmai pentru *nedreptatea*, a cărei unealtă conștiință s'a înjosit a fi, în loc de a trona peste veacuri, încununată de strălucita *cunună* a dreptății Dumnezești, ce era onorată a o reprezenta: dreptatea nemului nostru pe plaiurile, unde s'a născut, unde a dăinuit și va dăinui, — pe meleagurile dobândite cu jertfa sângelui alor săi, — și după prăbușirea tuturor celor ce vor cădea în groapa ce cred că i-o pot săpa lui;

Când simțim și ne vedem nevoiți a ne mărturisi teama nepu-tinței de a găsi învrednicitele cuvinte de mărită și smerită închinare în fața celor, a căror faptă, după inspiratul cuvânt al poetului „întrece slaba-ne măsură, de ne 'ndoim dac' astfel de oameni întru adevăr au stat;“

Când ne simțim mângăiați oricât de rușinați să ne nevoim a ne mulțumi cu întreaga-ne bunăvoință și cu toată a noastră neclintită vrere: de a fi purtătorul de ison al imnului de slavă, de închinare și de mulțumire al sufletului neamului nostru față de Diriguitorul vremilor și al sufletelor, Dumnezeu, care, în neînțeleasa lui bunătate și grijă, ridică ajutor tuturor necazurilor, la vremea potrivită, — și înalță, din mijlocul poporului său, bărbați, chemați să însemne, prin pildă și cuvântul lor, drumul neamului spre desăvârșirea menirii lui pe aceste plaiuri ale lui;

Când simțim, credem și mărturisim că acest Domn Dumnezeu al nostru și al părinților noștri a ajutat, înainte cu o jumătate de veac lui Dr. Ioan Rațiu, Gheorghe Pop de Băsești, Eugen Brote, Dr. Vasile Lucaciu, Septimiu Albini și celor 300 cu ei, ca prin fapta conștiinței jertfe ce o slujeau, să electrizeze și dinamizeze sufletele trude ale unui neam, căruia numai nădejdea vremurilor mai bune, bazată pe dreptul lor la vieață omenească și românească, îi lumina drumul, spre așteptarea celor ce au venit în 1918 și al celor ce vor veni și mai bogat, mâine, cu mult mai aproape, decât am putea să credem; și-i întărea credința în puterea ce rezidă în moștenirea romană și dacă a sângelui și a credinței — devenită faptă, atât de frumos codificată de Simion Bărnuțiu, la sfârșitul vorbirei sale din Catedrala Blajului — a mândriei noastre dătătoare de liniște și încredere — că: „printre Turci fiind și trăind, nu ne-am turcit; nici slăvit cu Slavii; nici nemțit cu Nemții; nici bulgărit cu Bulgarii; nic unгурit cu Ungurii; ci am rămas ceeace suntem, am fost și vom fi:

Români;“ tocmai fiindcă ne-am simțit a putea da, tuturor, din nesfârșita bogăție a pământului nostru și din neobosita trudă a dragostei și toleranței noastre; căci sentimentul puterii și al valorii noastre ne-au desăvârșit convingerea în instinctul încrederii în noi și'n desti-
nului răbdării noastre: *de a putea aștepta*; simțind și știind din pățania vremurilor, că cei.

„Câți veniră, se făcură toți o apă ș'un pământ“; căci pietrele pământului simțindu-ne, așezați de Dumnezeu pentru dăinuire veșnică pe plaiurile noastre, știm, că numai pietrele rămân și pe fundul, și după ce toată apa stărnită de furtuni, — trece; păstrând doar, pietrele ce rămân, inevitabilul *mâl*, depus de murdăria răvășită; mâl, uscat de căldura dragostei dintre noi și împrăștiat de vântul muncii și activității individuale și comune, ordonate și organizate, după româneasca și creștineasca deviză: „unul pentru toți și toți pentru unul.“

Când ni le împrăștiăm toate acestea, — simțim că tot ce vrem, tot ce putem și trebuie să spunem, în legătură cu subiectul anunțat, se rezumă doar în adevărul scurs din viața vremilor trăite de vrednicul nostru popor, cari l-au învățat să privească, — cu conștiința datoriei împlinite. — liniștit și încrezător, în fața frământărilor vieții și a poverilor de oriunde s'ar părea că vin; privind, simțind sub unghiul veșniciei dăinuirii lui și a lumii Domnului, că

„Toate's vechi și nouă's toate;“
știind că azi ca și mâine, mâine ca și ieri, rămâne și supraviețuiesc indivizi și popoare, cari respectă drepturile lui Dumnezeu și pe ale semenilor săi, cu cari bunul Dumnezeu al tuturor a ținut să împetrițeze, pentru a înfrumuseța, pământul, menit a fi, prin înțelegere, grădina paradisiului neamurilor, nu vales plângerii celor năpăstuiți de neputințioșii de a umbla altfel, pe drumul vieții vremelnice lor, decât călărind pe puterea de muncă, trudă, suferință și răbdarea altora: lacrimile năpăstuirii căroră strigă răsplătire la cerul dreptății; dată fiind neclintirea adevărului atât de frumos exprimat prin cuvintele lui Iuliu Coroianu, apărătorul lui Lucaciu, în procesul dela Curtea cu Jurați din Debrețin, din luna Iulie 1892:

„Dacă Ungurii vor prosperarea țării lor, să respecte dreptatea; să nu calce în picioare celelalte naționalități: că toate popoarele conduse de alte sentimente, decât ale bunului simț, al frumosului și al adevărului, au pierit.“

O jumătate de veac s'a scurs dela înaintarea Memorandului — celui în drept a-l primi și a asculta jalba durerilor năpăstuitului neam al nostru; cincizeci de ani dela fapta celor deveniți prin ea, nemuritori; celor meniți să dea, din viața vieții lor, generațiilor de generații ale neamului pe care l-au iubit; să împărțească, pentru veacuri ce vor veni, din bogăția marelui lor suflet: suflu de viață,

tuturor celor ce simt necesitatea să se adape din acest izvor de apă vie, izvor nesecat în dragoste de neam, lege și față.

Căci vremea ce se scurge nu ne depărtează, ci ne apropie tot mai mult de înțelegerea lor, dat fiind că adevăratele mărimi au nevoie de perspectiva timpului și a spațiului, care ne e necesar *nouă*, pentru a avea puțința de a-i vedea pe cei adevărați mari, în adevărata lor lumină și a-i aprecia la merita lor valoare.

Inchinarea noastră e o necesitate pentru noi: de a ne simți după adevăr mici; de a ne smeri în conștiința nimicniciei noastre, față de mărimea lor adumbritoare, de generații:

Noi privim faptele voastre, cum privim vechea armură
Ce un urlaș odată, în războaie a purtat
Greutatea și mărimea-i, întrece slaba-ne măsură,
De ne 'ndoim, dac' astfel de oameni, întru adevăr au stat!

(Gr. Alexandrescu).

Pe lângă, ori chiar pentru simțita și mărturisita slaba-ne măsură, ne revine, nouă trudițiilor generației de azi, datoria de a ne închina cu tot respectul și dragostea, în fața marilor apostoli ai credinței în împlinirea visului, de dragul cui „ne-au reposat și moșii și părinții“; și ne mor și azi, părinții și frații și copiii.

Și îndrăznim să o facem, oricât ne-am simți micimea, în fața măreției sufletului lor.

Căci și picătura de rouă, de pe vârful unui firicel de iarbă dintr'o înstelată noapte de Mai, cuprinde 'n sine, oglindește și resfrânge tot cuprinsul firii, toată bolta cerească, cu nenumăratele-i stele; oricât de mare este acest univers, chiar și pentru ochii noștri și oricât de infinit de mică e picătura de rouă față cu mărimea și măreția firii.

Dacă ne simțim a putea fi picătura de rouă, față de universul de simțăminte, fapte, frământări, dureri, îngrijorări și pătimiri pentru grija unui neam, al celor ce vor dăinui tot mai mari sub numirea de *Memorandiști*; dacă-i putem cuprinde cu dragostea și 'nțelegerea sufletului nostru; ne simțim în același timp și 'n aceeași măsură, umilința neputinții de a-i putea răsfărânge pentru cei ce ne citesc scrisul.

Nici n'am îndrăzni să o facem, dacă n'am crede, că vor voi, căci vor trebui să o facă înșiși toți cei ce simt românește: *cunoscându-i*. Ar fi aceasta o datorie, dacă n'ar fi o nespuse de mare plăcere; căci cunoscându-le fapta, citindu-le scrisul, sorbindu-le cuvântul, te simți cuprins de atmosfera: *de ajun de sărbătoare, de ajun de naștere a Celui așteptat*.

Te simți umil colindător, ce colinzi, la lumina măiastră a stelei, ce îți-o aprind ei și îți-o duc înaintea ta; ca să te înfrupți de grijile

și gândurile drumului, ce l-au parcurs toți Irozii nădejilor și ai suferințelor noastre de ieri, stâlpii bucuriei noastre de mâine; în frunte cu un Horia, Cloșca, și Crișan, Inocențiu Micu, Avram Iancu, Vasile Lucaciu, Octavian Goga și atâția de mari nume și fără nume, a căror jertfă nume ne-a făcut în fața lumii.

Memorandul s'a născut dintr'o *credință internă* și a fost prilejuit de o *atmosferă externă*; străină de faptele și vredniciile neamului nostru.

Credința ce a creat Memorandul, a fost *credința neclintită*, — în butul amărăciunilor atâtor înșelări, frânte pe roata lui Horia, Cloșca și Crișan; înșelări uscate pe 'nlăcrimata și rușinoasa palmă aplicată pe fața celui mai curat fiu al neamului nostru: Avram Iancu, mântuitorul lor, prin jertfa sângelui alor săi; — *este credința în dreptatea Maimarilor lumii*, puși de Singurul Mare Stăpân al lumii: *să străjuiască și cheazășuiască dreptatea celor mici*, indivizi și neamuri; *a fost credința neamului în dreptatea împăratului dela Viena*.

Memorandul s'a născut din *credința poporului nostru în grija lui Dumnezeu peste el*, din care-i rezultă și i-a rezultat: *credința în obligata și nevoita grijă a celor puși, ori învoiți să poarte destinele celor mici*; în speță, atunci, împăratul dela Viena.

Această credință se razimă de adevărul, — pe care vremurile ce se scurg cu întâmplările ce se succed, îl fac tot mai luminos, pentru învățătura celor ce vreau și pot să o tragă această învățătură din pățania altora, — că:

Maimarii lumii, — aceasta le e și cununa, și crucea, — *toată dreptatea, pe care sunt capabili să o facă, și-o fac loru-și*, înainte de a o face altora; *dar și, toată nedreptatea pe care o cășunează: și patronează; și o prăpăstuesc loru-și numai; nicicând celor mânași spre groapa, în care se prăbușesc doar cei cari au cioclit-o*.

Aceasta pentrucă există un Dumnezeu al dreptății, care astfel se vedește: *biciuind*, cu nemilosul *sbiciu al dreptății* sale atunci când crede El că e bine, *pe cei ce au îndrăznit a trăda unicul rost al Maimarilor omenești în lume*, care este: *dreptatea făcută și dăruită celor mici*, pentru apărarea *căreia au fost așezați mari* de Cel ce singur e Mare și care le cere'n seamă toată mărimea trădată.

Memorandul răsare din *credința poporului nostru în dreptatea Vienei*, *credință ce ne-a înșelat de atâtea ori*, dar în definitiv, ca orice credință sinceră dintr'un suflet trudit, nu ne-a adus nici un rău, ci marele profit al puținței de a suporta și răbda vitregia vremilor, susținuți de credința și nădejdea'n vremile ce vor să vină.

Poporul nostru este și astăzi tot atât de adânc credincios și încrezător în dreptatea ce o face Dumnezeu, prin cei puși să o reprezinte și să o facă, *spre puțința dăinuirii lor*, prin dreptatea ce o fac, *căci trăim și azi, cum vom trăi încă multă vreme, în plin spirit de*

memorand. Suntem siguri că avem și vor răși dintre noi, și mâine cei ce vor iscăli și susține toate memorandele vremii.

Această credință ne-a dat puțința și tăria: de a avea răbdarea, — nu lașitatea, — tuturor retragerilor din cursul istoriei noastre; de atâtea ori milenare pe aceste plăiuri în veci numai ale noastre; ne-a dat răbdarea retragerilor: în munți, în peșteri și 'n codri; din drumul cutropitor al Vandalilor, Hunilor și al prietenilor lor de neputincioasă exploatare părtășie. Acesta e și sensul retragerii dureroase din urmă, al refugiului de acum: pentru a nu da puțința de dănuire răului prin justificarea luptei nelegiuite.

Dar îndelung răbdarea noastră a învins și va învinge: au pierit Hunii, au pierit Goții, au pierit Vandalii; și vor pieri mâine sau poimâine, iremediabil, toți cei nevoiți a huzurii din sudoarea feței altora. Și ne vom reîntoarce și noi: ultimii retrași, adică cei *refugiați* din căldura și comoditatea celor dragi ale noastre și ale neamului; putând atunci, — cei ce au mare mângăiere să nu fie în situația de a putea înșiși să ne măsoare durerea și desrădăcinarea, ci au cinstea de a ne putea fi gazde înțelegătoare: — să ne înțeleagă cum se iartă și înțeleg frații, — și pe cei mai lacomi dintre noi, de lăcomia sărăciei aduse, ori a huzurului aflat. Cei ce suntem conștienți de nevoita misiune a noastră printre ei, ne dăm seama de jertfa, dragostea lor și o apreciem adânc recunoscători și putem să-i asigurăm că marea recunoștință vom simți-o, toți fără deosebire, — și mai mult, după ce ne vom întoarce la vetrele noastre inundate și năpădite de puhoiul, vremelnice, ca orice puhoi:

Căci omul este și rămâne legat de pământul, de care l-a legat soarta veacurilor, într'atâta: încât chiar după trecere de sute de ani, e nevoit să simtă *nostalgia plaiurilor de unde a roit*; care-și pretind drepturile asupra lui: chemându-l acasă; ca să nu ne temem că va putea cineva vreodată să înstrăineze, altfel decât vremelnice și spre paguba lor, plaiurile locuite și udate de sângele nostru și al fiilor neamului nostru.

Memorandul a izvorât, — a) din credința noastră în dreptatea iminentă, ai cărei apărători trebuie să fie cei puși să o înfăptuiască, — și b) dintr'o atmosferă externă, străină de credințele, faptele și vrednicile neamului.

Dacă vreți să cunoașteți această atmosferă, — treceți granița blăstămată, și vă veți cutremura simțind neputința de a înțelege o atitudine împotriva căreia ar protesta energic Vandalii vremurilor păgâne, de ar îndrăzni cineva să le-o atribuie a fi avut-o, cu mii de ani înainte; vă veți îngrozi, veți plânge și veți suspina de jalea lor; dar vă veți ușura și mângăia de sentimentul nesămuitei nădejdi, ce

le face posibilă răbdarea și așteptarea, căci: „mare și neînchipuită e credința, ce 'ntr'un suflet chinuit și trist începe“.

Dar ca să nu trecem peste cele ce ni-e îngăduit să scriem și să spunem, ca să nu răscolim patimi prezente, prin zugrăvirea palidă a patimilor ce ne apasă spre a ne înălța, — lăsăm să vorbească textul memorandumului și pentru durerile de azi, prefăcând textul Memorandumului zilei de mâine.

Vom cita doar părți din el, asigurând pe cititorii de azi, că nu sunt cuvintele durerilor de azi, oricât ar apărea, ci cuvintele suferințelor ce au prilejuit Memorandumul anului 1892:

... „Românii sunt nemulțimiți cu situația politică creată de sistemul de guvernământ inaugurat în anii 1866—68 (dualismul) ...“ și nu mai au, după tristele experiențe, pe care le-au făcut, nici o încredere în dieta dela Budapesta ... „Românii, cei mai credincioși și mai răbdători dintre cetățenii Monarhiei, s'au văzut siliți a renunța, deocamdată, la exercitarea celor mai mari dintre drepturile pe cari le au din îndurarea Majestății Voastre, drept răsplată pentru jertfele de avere și sânge, pe care le-au adus întru gloria casei Domnitoare și pentru Monarhie“ ... „în viața de stat e o greșală primejdioasă orice încercare spre o dezvoltare retrogresivă făcută prin răpirea drepturilor câștigate ... Românii popor iubitor de ordine și plin de încredere în pârinteasca priveghere a Majestății Voastre, au primit cu supunere noua stare de lucruri“ ... „în ciuda promisiunii de a satisface toate naționalitățile, prin respectarea drepturilor odată câștigate, deodată cu noul sistem de guvernare s'a inaugurat, în Regatul Ungar, și dominațiunea de rasă, egemonia națională artificială“. Deși „Istoria ne e martoră că în viața milenară a Statului nostru și în dezvoltarea lui istorică relațiunile de popor cuceritor și cucerit n'au existat niciodată. N'a existat deci dominațiune politică națională“.

„Poporul român, întotdeauna, în baza dreptului său istoric milenar și în virtutea importanței ce i se cuvine din punctul de vedere al numărului fiilor săi, al pozițiunii sale etnice și geografice precum și al calităților sale, a nizuit spre validitatea drepturilor sale naționale“.

„Prin acest act (uniunea Ardealului cu Ungaria) poporul român se simte vătămat în drepturile sale istorice și naționale, pentrucă :

a) „Uniunea s'a enunțat fără participarea Românilor într'o formă corespunzătoare cu numărul și cu însemnătatea lor în această țară“ ...

b) ... „Uniunea prin inaugurarea ei, prin art. 43 al legii din 1868, aduce desconsiderarea fățișă a tuturor drepturilor poporului român, care compune în absoluta majoritate vechea Transilvanie ...“ „Uniunea asigură... „înlăturarea totală a elementului român și e o nedreptate, atât din punct de vedere legislativ și juridic cât și din cel politic“.

... „Ajungând prin sistemul dualist și prin uniune puterea statului în mâna elementului maghiar, acesta nesocotind interesele comune, a urmărit numai asigurarea egemoniei sale și unificarea națională maghiară, și toate legile esențiale de atunci, cât și executarea lor, adevăresc mersul spre povârniș.“

Cu privire la prigoana bisericii și a școlii românești, după ce face o amănunțită descriere a actelor de guvernământ, cari stingheresc aceste instituții, Memorandul declară: . . .

. . . „Românii și-au păstrat naționalitatea în cele mai grele timpuri și o vor păstra și în lupta cu actualul sistem de guvernământ. Lupta îi oprește însă în dezvoltarea lor firească.“

Privitor la legea de presă constată că: „În timp ce nici un ziar maghiar nu a fost sancționat, pentru ura de rasă ce o provoacă în continuu, pentru combaterea bunei înțelegeri și ațâțarea la ură împotriva popoarelor conlocuitoare din Monarhie, ziarele românești: Federațiunea „Albina“, „Observatorul“, „Gazeta Transilvaniei“, „Tribuna“, „Rumänische Revue“ au fost condamnate de Tribunale și Curțile cu Jurați, pentru că au dezaprobat procedurile ilegale și au combătut ațâțarea la ură a ziarelor maghiare“.

În „Politica Agrară“, Memorandul arată cum au fost despoiați Românii de către magnați de pământurile lor.

. . . „Călcarea angajamentelor, ascunderea adevărului asupra relațiilor interne, reaua credință în compunerea legilor și aplicarea lor, proclamarea arbitrajului și violului ca axiomă de Stat, a devenit principiu de Stat în Ungaria“ (Citat din cuvânt în cuvânt Memorandul din 1892, oricât ar cuprinde realitatea vremii de azi) . . . „și legile făcute dau drept unei minorități gălăgioase să asuprească majoritatea compusă din elemente muncitoare și credincioase Monarhiei“.

Iată acum concluzia Memorandului :

„Oricât de indispensabilă trebuie să apară pentru fiecare patriot o schimbare salutară, totuși Românii, în conferința lor, față de turnura ce o iau evenimentele, se simt constrânși a face o dureroasă mărturisire, că și-au pierdut încrederea față de regimul maghiar și față de parlamentarismul lor, Românii cred că asanarea marelui rău nu o poate aștepta decât dela intervenția celui alt factor suprem Coroana, care reprezentând cele mai înalte interese de stat, are menirea de a se intercala între cetățeni, atunci, când statul ajunge într'o stare în care organismul său este amenințat să se destrame.“

„Pătrunși de dorul păcii, pe care de mult nu o mai avem, îngrijorați de soarta patriei și plini de încredere în înțelepciunea și părinteasca sollicitudine a Majestății Voastre, Românii se mângăie cu speranța că și de data aceasta, ca de atâtea ori, se va adevăra tradiționala lor credință, că vindicarea relelor și împăciuirea inimilor numai dela Tron poate veni în cele din urmă, căci inimile sunt ale Monarhului și ele sunt plenitudinea puterii.“

Al Majestății Voastre cei mai credincioși: Comitetul Adunării Generale a reprezentanților alegătorilor români din Transilvania și Ungaria ales pentru redactarea Memorandului. Sibiu, 26 Martie 1892. Dr. Ioan Rațiu, președinte, Gheorghe Pop de Băsești, vicepreședinte, Eugen Brote, vicepreședinte, Dr. Vasile Lucaciu, secretar general, Septimiu Albini, secretar.

Comitetul se mai compune din următorii: D. P. Barcianu, Dr. T. Mihali, Vasile Ignat, Alexandru Filip, Ludovic Ciato, Patrachie Barbu, Dr. I. Tripou, Nicolae Cristea, Gavril Manu, Dimitrie Comşa, Aurel Suci, Dr. I. Nichita, Mihai Veliciu, Gavril Lazăr, Dr. Iuliu Mera, Gherasim Domide, Dr. A. Popovici, Rubin Paţia, Iuliu Coroianu şi Vasile Raţiu.

Atâta cuminţenie nu putea să nu fie înţeleasă; atâta durere nu putea să nu fie simţită şi atâta credinţă în dreptate nu putea să nu fie ascultată de Impărat, *decât dacă rămânea necitită*.

Şi a rămas necitită, căci sub influenţa guvernului maghiar, Viena nu se putea opri în drumul destinului ce o mâna spre prăbuşire pentru râurile de lacrimi căşunate şi nealinate: delegaţia n'a fost primită de Impărat, iar memorandumul în plicu-i nedeschis a fost trimis guvernului din Budapesta; care a început însuşi, „opera de asanare şi dreptate“ unguerească: *dărâmând casele* corifeilor memorandumişti, prin plebea-i îmbrăcată doar în smalţul culturii trâmbiţate (dar rămasă, pe aceeaşi treaptă a moştenirii asiatice).

Dar până să se ajungă dela *redactarea* Memorandumului din 26 Martie, până la înaintarea lui din 29 Mai, câte zile, atâtea mări de frământări, descurajări, neputinţe omeneşti, desnădejdi; încât Vasile Lucaciu, văzând că comitetul, în majoritatea lui „aştepta momente mai prielnice pentru înaintare“ şi hotărîse punerea lui „ad-acta“ „reluându-se, când se va ivi prilejul“... simţind că prilejurile şi momentele prielnice, nu trebuie aşteptate, *ci create*, a început o neînfricăţă activitate prin presă în favoarea înaintării lui, — şi a fost condamnat la închisoare pentru agitaţie prin presă.

Iar după înaintarea lui, în dezorientarea şi desnădejdea generală creată de persecuţiunile nemaipomenite şi neomenoase ale celor ce-şi pregăteau drumul pierderii lor de ieri şi definitive de mâine, — a păşit la acţiune. Cu dela sine putere, ca secretar general al partidului, a încercat să tipărească o convocare a comitetului, în şedinţă, la Siseşti: „vă scriu aceste rânduri din tot sufletul, din focul inimii mele de român, care suferă alături de poporul meu“. „Şi dacă n'aş avea cerneală, v'aş scri-o cu sângele meu, pentru a vă face să lăsaţi teama şi să veniţi să începem lupta, lupta cea mare, care va aduce izbăvirea. Trebuie să ne-o aducă, că dreptatea e cu noi...“

Circulara a fost confiscată în tipografie, iar el tradus în faţa Curţii cu Juraţi din Debreţin.

Juraţii: Torday Gábor, Mark Endre, Keneczy Gyula, Beczner Frigyes-Toth Béla, Domokos Kálmán, Ábráhám László, Dr. Kemény Mor, Sellak József, Jobágy János, Torbay József, erau chemaţi să facă „dreptate“ Românului, a cărui limbă n'o înţelegeau, nici pe cea vorbită, mai puţin pe cea simţită.

— „Acuzat“, îl spune președintele, — „te invit încă odată să vorbești ungurește. Este interesul D-tale să te înțelegi direct cu Jurații“.

— „Cu părere de rău, nu pot satisface dorința d-lui președinte să vorbesc altă limbă, decât cea a dulcii mele mame“.

O, de-am înțelege și noi azi, toți cei de aici, băștinași și refugiați deopotrivă, că este o chestiune de demnitate națională, până la ivirea unor vremuri mai bune, să uităm cu desăvârșire limba tuturor dușmanilor neamului nostru . . . !

. . . „Prin convocare“, — spune, printre altele, inimosul apărător Dr. Iuliu Coroianu, — „Lucaciu n'a ațâțat la ură, dimpotrivă, a urmărit potolirea Românilor agitați în urma sălbăticeii campanii a presei maghiare, care se năpustește cu atâta furie contra noastră dela Memorand încoace. Teama, că adunarea dela Sisești se termină cu exces, este absolut neîntemeiată. *Se știe că Românii nu s'au dat la fapte ilegale niciodată.* La 1848 s'au adunat la Blaj 40.000 Români. Ce ordine a domnit acolo! Insuși Josif I. a recunoscut că Românii sunt cei mai răbdători și iubitori de ordine dintre popoarele Monarhiei“.

„Starea noastră culturală nu este așa de înapoiată cum o prezintă d-l Procuror (a cărui acuză sudalmă, nu merită cinstea să fie reprodușă). Dovadă, continuă Coroianu, că noi am dat României nu mai puțin de 6700 de țineri cu învățătură, pentru că ei n'au putut trăi aci, deoarece regimul pe care d-l Procuror îl servește a închis pentru noi toate căile vieții publice“.

Aceste scrise la 1892. Azi, doar numărul lor e mai mare, dar sălbăticia și lipsa de omenie a exploratorilor muncii, trudei și a blândeței noastre, e doar și mai neîmbănzită; dar și mai coaptă pentru dispariție, spre binele și onoarea Europei, în mijlocul cărei formează o rămășiță anacronică de reziduri de primitivism ancestral preistoric.

Și-și încheie Coroianu magistralul său discurs:

— „Dacă Ungurii vor prosperarea țării lor, să respecte dreptatea, să nu calce în picioare celelalte naționalități și să nu uite învățămintele ce le dă istoria, *că toate popoarele conduse de alte sentimente, decât al bunului simț, al frumosului și al adevărului, au pierit*“.

Dar Ungurii nu pot să vrea, decât ceea ce vrea Stăpânul lumii și al popoarelor: să uite învățămintele ce le dă istoria, ca să poată să-și îndeplinească destinul, pe care și l-au pregătit.

Căci nicicând în istoria lumii, un popor n'a lucrat împotriva propriului său destin, astfel cum lucrează ei azi. De-ar lucra la comanda noastră, nu și-ar pregăti mai bine destinul și nu ne-ar făuri mai dureros de sigur strângerea rândurilor și împlinirea deslănțuirii dreptății ce va veni.

Ah, dac'ar vrea și dac'ar putea să progreseze și prospereze, — cum n'ar fi trebuit să ne oprească, cu toate mijloacele sincere, rămânerea tuturor dincolo; să ne îmbrățișeze, pentru a uita slava celor 23 de ani, pe lângă toate umbrele frământărilor vieții: creind, prin „cumințenia“ lor chiar falșă, prin blândețea lor, chiar de lup, o *prăpastie* între cei de aici și cei rămași dincolo, încercând să *definitiveze granițele'n suflete.*

Dar ei ne-au aleșuit să rămânem: ca să ne lovească, schingiuiască și exploateze. O fac și azi, spre îngrozirea lumii civilizate dar spre îndurata noastră mângăiere: pregătindu-ne înșiși marea zi a bucuriei revederii celor ce le-am pierdut vremelnic doar, spre pedepsirea fără-delegilor celor 23 de ani de huzur, spre curățirea zgurei din sufletele noastre, dar spre cimentarea legăturilor de dragoste dintre noi și spre înțelegerea: *că și pierrea, dar și mântuirea noastră e prin noi: prin unirea, solidaritatea tuturor și prin jertfa, conștientă și voită pentru binele neamului, nu suportată numai de voie și nevoie.*

Ascultați câteva măestrite triluri din cântecul de apărare al lui Vasile Lucaciu, a celei mai desăvârșite filomele a neamului nostru: neam, plin de atâtea inimi și suflete mari, de ar putea da tuturor neamurilor pământului și tot să-i mai rămâie încă prea mulți: singura-ne pacoste a progresului prea rapid ce l-am parcurs în vreme prea scurtă.

— „Domnilor Jurați, să nu uitați și să nu credeți că ideea libertății este un soare pentru o plantă, ori un sentiment al unui singur om. Nu, Domnilor, ideea libertății este izvorul bogat al virtuții care dă direcție popoarelor.“

„Este soarele la care ne încălzim cu toții, care cu o putere Dumnezească luminează mințile și nobilează inimile tuturor naționalităților.“ ...

„Cele mai frumoase pagini ale istoriei omenirii sunt cele scrise cu sânge vărsat pentru libertate.“

„Istoria ne învață că numai acele popoare s'auridicat care au avut mulți fii gata a se jertfi pentru libertate; dar acele cari n'au înțeles sacrificiul și au jignit în desvoltarea lor alte popoare, stingerind în cursul ei cultura umană, chiar dacă s'au ridicat pentru un moment de impunătoare forță, la urmă au căzut, au dispărut, încât azi abia mai există ca amintire istorică.“

— „Domnilor, continuă Lucaciu, — eu *nu sunt străin aici, sunt în patria mea și am dreptul să mă apăr în limba mea maternă*“ ... „Cultura romană s'a păstrat veacuri dearândul, pe când poporul războinic al lui Hamilcar, care propovăduia ura, a pierit.“

„Ura nu e o virtute, nici izvor de viață a unui popor. Religia creștină s'a încheșat cu toate că era atât de mult combătută, și s'a întins pe toată suprafața pământului, pentrucă e morală și se bazează pe iubire și pace“.

„Dar voiți să spun — spune Lucaciu întrerupt de președinte — căci dacă ar fi după dreptate să spun toate suferințele noastre, ar trebui să proclamăm localul Tribunalului locuință permanentă, căci Doamne, mult amar de lucruri ar fi de spus. Și așa pe scurt însă trebuie să spun ce ne doare mai tare. Onestitatea politică îmi impune aceasta“.

„Vă asigur, d-ilor jurați, că virtutea noastră cetățenească și revoluția noastră în lupta și reclamarea drepturilor nu slăbesc nici în fața tribunalelor, nici în pragul temnițelor d-voastră. Vom protesta și din fundul temniței, mai ales de acolo, căci nicăeri ca în temniță și nimeni ca cel cu lanțurile de mâini și de picioare, nu poate să dorească mai tare libertatea și să aibă curaj și bărbăție pentru luptă ca adevărul să triumfe. Nimeni ca cel apăsător nu se însuflețește mai mult de dorul și iubirea națională“ ... „am să reclam înainte de toate că noi am lucrat întotdeauna pe față și în cadrele legii“ ...

... „Callitățile națiunii române o fac vrednică de a sta alături de cele mai alese popoare. Deaceia mi se pare un crivăț articolele ziarelor maghiare, care zilnic insultă națiunea română. Mă înspăimântă atâtea calomnii la adresa unei națiuni“ ...

... *Politica de ură va ajunge cu totul alte scopuri decât cele urmărite de cei ce o predică.* Ungaria nu va fi niciodată stat național maghiar în forma ei de astăzi. Căci pentru aceasta se cere unitate, solidaritate între cetățeni, indiferent de neam și religie și această solidaritate nu se crează prin ură și prigoană“ ...

... „Dacă se pun la cale procese contra noastră în felul acesta, atunci ne convingem tot mai sigur că nu se mai poate trăi sub stăpânirea ungurească“ ...

... „Nu vă cer nici grație, nici indulgență, încheie Lucaciu, în nestăpânitele entuziaște urale ale Românilor, întrerupte de sălbaticile huiduieli comandate ale Ungurilor. Dar vă cer, că dacă voiți să vă arătați vrednici de aceia cărora le-ați ridicat monument în grădina publică (monumentul celor căzuți în luptă pentru așa zisa „libertate maghiară, la 1848—49), dacă voiți să dați o slabă dovadă de imparțialitate, de dragoste de adevăr, dacă voiți să arătați că iubiți libertatea, — să achitați un prigonit pentru dreptate, pe un acuzat care n'are alt păcat, decât acela că-și iubește sclăvia.

... „Cei doisprezece jurați îl găsesc vinovat și pronunță verdict de condamnare în totalitate de voturi: *Da*; pe motivul: *acuzatul e un*

om cult și știe ce face... E conștient și complet responsabil de faptele sale“.

Pentru care „păcate“, a fost condamnat la un an închisoare de stat, cinci sute florini amendă și 49 florini cheltueli de judecată și a fost internat în *temnița de stat din Seghedin*.

Iată câteva crâmpete din discuțiile dintre *condamnații* politici de acolo:

... „În trecut ideile se ardeau pe rug, vorbește anarhistul Meray, — acum stăpânitorii se mulțumesc să le închidă. — Dar cum ideile arse s'au răspândit ca scântele focului din rug, ideile închise se vor răspândi ca aburii unui cazan explodat.“

„Capitalismul se apropie de declin (suntem la 1892) va trebui să dea faliment și cine va veni să-i ia locul, decât fiul său legitim : socialismul ? încheie el cu hotărîre.

— „Și de ce nu fiul său legitim : anarhismul ? Zise cu oarecare în-gâmfare anarhistul Torvay. Anarhismul bazat pe omul superior propovăduit de Nietzsche și creat de Bakunin,“ întări el.

— „Eu cred că lucrurile stau altfel zise o voce sonoră. Acel supraom, care e merit să transforme lumea, nu este al lui Nietzsche, nici al lui Bakunin, ci eternul omenesc al lui Isus.“

„Da, continuă el în atenția tuturor, — eu cred că trebuie să luptăm pentru realizarea imperiului dreptății, un imperiu în care fiecare individ să aibe în sufletul său scântea demnității de om ; și eu cred că acest imperiu, pentru realizarea căruia s'a răstignit Isus, va veni numai atunci când vom ști să ne ridicăm pe noi însine, când vom ști să ne debarasăm de micile defecte și de manifestările instinctului josnic al urii. Omul se mântuește numai p r i n sine, — sunt convins de aceasta.“

„Dar mai cred că până când această ridicare de sine a marilor mase populare, este împiedecată de stările sociale actuale, în cari omul de rând nu se poate ridica, noi cei mai luminați, avem datoria să luptăm și pentru această desrobire socială, căci numai aceasta poate aduce și desrobirea de sub jugul păcatului inconștienței. Isus a propovăduit și El suprema iertare, dar a luat în mână sbiciul, când s'a dus între farisei.“

— „E interesant cum vorbești Dta, zice socialistul, Gáborffy ca și cum ar vorbi un preot și un filozof totodată.“

„Poate că sunt și una și alta“, zise blând smeritul preot din Siseștii Sătmarului, Vasile Lucaciu, căci el vorbise ; și se retrase încet din grupul convorbitorilor.

...
— „L-am rugat să ne vorbească ceva despre viața sa, despre suferințele lui în închisoare și despre planul luptelor sale de viitor, dar am fost refuzat categoric,“ — spune reporterul ziarului „Zombor és Vidéke.“

— „Persoana mea, i-a spus Lucaciu, ziaristului maghiar, nu prezintă nici o importanță, ci numai curentul istoric, pe care-l reprezintă... N'are importanță ce se întâmplă cu un luptător, cu un preot, cu un ostaș al unei națiuni, care luptă pentru libertatea și drepturile ei. Individul este pentru totalitate — și nu totalitatea și idealul pentru individ... Societatea își urmează cursul ei cu, sau fără un individ oarecare. Repet, eu nu dau vieții mele personale mai mare importanță decât unei părțicele din întreaga fră-

mântare socială. Eu nu sunt decât o picătură din valurie fluviului omenirii. Și nu interesează picătura, ci fluviul.“

... „Eu cred în deplina reușită a cauzei românești, căci această cauză e dreaptă, ... cred și sunt sigur că vom învinge.“

.....

Pedepsele oricât de mari, oricât de repetate, toată prigoana împotriva memorandiștilor, — a avut doar efectul ce a dat naștere unei Doine noui, care a unit toate sufletele trudite în tăria nădejzii biruinței prin suferință și jertfă.

Doina lui Lucaciu

Cântă mierla prin păduri, of, of, of
Robu-i Lucaciu la Unguri
Pentru sfânta libertate,

bis.

De care noi n'avem parte.

Nu fi mierlă supărată,
Nu-i robia ne 'ncetată.
Vine dalba primăvară,
Fi-va Lucaciu liber iară.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nu suspina în zadar,
Du-mi-te pân' la Sătmar,
Unde-i Lucaciu la 'nchisoare,
Nu vede nici cer nici soare.

Vântul bate, frunza pică,
Inima mi se despică,
De durere și de chin
Că-i Lucaciu la Seghedin.

Seghedine, Seghedine,
Dumnezeu cum te mai ține?
Mureș, Tisa până când
Te mai ține pe pământ?

.....

Din scrisoarea lui Vasile Lucaciu către Gheorghe Pop de Băsești:

... „Starea mea sulfetească nu e pesimism, nici apatie, nici descurajare. Aceste boli nu le cunosc. Din închisoare am ieșit sănătos și cu forțe înoite ...“

Altă scrisoare, pe care pentru frumusețea ei o redăm în întregime:

Scumpul meu Bade!

„Scrisoarea ta mi-a cauzat o mare bucurie, căci mi-a întărit credința că merită să lupți pentru o cauză sfântă, văzând că tovarășii de luptă nu te părăsesc. În această viață plină de amărăciune, e o adevărată fericire, când găsești un suflet asemănător cu al tău. Similis simili gaudet.“

„Scumpe Bade! Suntem în luna Martie și numai 2 luni ne mai despart de desbaterea ce va avea loc la Cluj. Acest proces al nostru va trebui să aibă nu răsunset istoric. Aștept cu nerăbdare procesul și sunt convins că vom putea arăta din nou tiranilor noștri demnitatea noastră de a sta neclintii față de orice tentativă sau uneltiri a lor.“

„În ce mă privește pe mine eu stau ca și cum aș fi deja în închisoare, nu-mi pot părăsi casa, fără a fi urmărit de jandarmi. Recunoști, dragă Bade, cât a fost de zadarnic să te încrezi în grația Impăratului. Nu se deosebește nici el de guvernele sale. Când te plângi la Impărat, este ca și cum te-ai plânge directorului pușcării contra brutalității temnicierului: Cauza noastră națională nu se poate câștiga decât prin lupta și solidaritatea noastră dâră și neînfricată.“

„Sunt sigur că vom fi condamnați grav. Cel puțin să ne purtăm cu demnitate și mândrie la proces și la pușcărie. Să le arătăm că nu ne temem de amenințările lor, nici de apucăturile lor viclene și nici de cruzimea lor. Ne așteptăm la cele mai grozave închiziții: Ele nu trebuie să ne intimideze, să ne slăbească credința, ci din contra, să ne-o întărească și convingerea fermă că trebuie să ne desrobim de sub jugul străin cu orice preț, aducând chiar jertfa supremă: **V i a ț a.**

În ce mă privește pe mine eu m'am obișnuit cu pușcăria. Și am încredere neclintită că ne vom răzbuna și răzbunarea noastră va fi groznică pentru ei. Eu le-am spus-o la Satu-Mare la proces, că voi ajunge să fiu ales deputat de Satu-Mare pentru dieta din București. S'au cutremurat grozav la această amenințare și nici n'au avut curajul să reacționeze. Simțeau în subconștientul lor că spun un adevăr profetic, pe care ei nu-l vor putea schimba, al cărui proces fatal nu-l vor putea evita, căci așa vrea destinul, fiindcă e firesc să fie așa. E chestia numai de timp și voi învinge.

Te rog, dragă Bade, ai curaj și însuflește-te și celorlalți curaj căci numai având curaj vom putea atrage simpatia întregii lumi civilizate spre noi. Pregătiți-vă de procesul Memorandumului. Am scris și lui Rațiu la Sibiu, el mă întrece în însuflețire. Dacă vom avea un astfel de conducător curajos și înțelept, vom putea fi condamnați, dar nu învinși.

La revedere la proces. Te salută cu mult drag un viitor tovarăș de robie.

Șișești, la 2 Martie 1894.

Dr. Vasile Lucaciu.

„Procesul Memorandului“

12 Mai 1894. Clujul gema de lume românească. Țărani, intelectuali și preoți. Dela 1848 pe câmpia Libertății, Ungurii nu mai văzuseră atâția Români la un loc.

Condamnații lor în număr de 300 închiși în sala și curtea Redutei din strada Unio.

În așteptarea procesului, acuzații discutau evenimentul zilei. „Principalul e succesul moral... Noi trebuie să fim condamnați. Verdictul condamnatoriu al Curții cu Jurați va deștepta la conștiință națională și pe cel mai nepăsător român. Fără suferință, fără martiraj nu există eliberare, nu există emancipare. *Cine să aducă prinosul de jertfă, cine să fie martirii, dacă nu noi conducătorii poporului*, pe cari ne-a ales poporul să-l conducem pe calea desrobirii. Poporul suferă atâta, el este făcut martir în fiecare zi, el sângerează permanent sub povara miilor de nedreptăți ce i-se face, el îndură încontinuu răpindu-i-se posibilitățile de trai, de prosperare economică și de ridicare culturală și națională. Suferința morală nu este decât sintetizarea suferinței maselor populare. Deci mândru poate fi acel conducător care poate zice că în durerea lui se oglindește durerea unui popor întreg.“

Nici o libertate nu se cucerește prin linguire, umilință sau prin nepăsare. Cugetarea, lupta, suferința, martirajul sunt mijloacele cu cari se câștigă libertatea. *Libertatea dăruită este o comoară găsită de un ignorant, care nu-i cunoaște valoarea și nu știe la ce-i bun. El o pierde la prima ocazie, căci n'a știut-o prețui*“..

„Libertatea nu le-a căzut nici Francezilor, nici Italianilor din ceriu. Ei au luptat pentru ea și deaceea o merită“..

„*Se vede că la noi aceste lupte n'au fost suficiente*, sau n'au fost duse până la izbândă. *Deaceea trebuie să continuăm noi lupta până va fi încoronată de succes*. În ce mă privește pe mine, eu voi lupta și nu mă voi da bătut până nu voi ajunge să fiu ales deputat la Debreșin pentru parlamentul român din București“. Este Vasile Lucaciu care le spune acestea.

Sala Redutei era arhiplină. Cei trei sute de acuzați ocupă loc pe bănci improvizate...

Procurorul, primind ordin de sus, a scos din cauză 270 de acuzați; ridicând acuza împotriva numai a *treizeci*, din cari patru absenți.

Acuzați: Dr. Ioan Rațiu, avocat Sibiu, Dr. Gheorghe Pop de Băsești, proprietar Băsești, Dr. Vasile Lucaciu, preot Șisești, Dimitrie Comșa, profesor Sibiu, Dr. Daniel P. Bărceanu, profesor Sibiu, Nicolae

Cristea, asesor consistorial Sibiu, Dr. Iuliu Coroianu, avocat Cluj, Patriciu Barbu, avocat Reghin, Dr. Teodor Mihali, avocat Reghin, Dr. Teodor Mihali, avocat Dej, Dr. Gavril Tripon, avocat Bistrița, Aurel Suci, avocat Arad, Mihail Veliciu, avocat Chișineu-Criș, Dr. Terențiu Iuliu Mera, medic Șiria, Gavril Lazăr de Purcăreți, protopop Carei, Vasile Ignat, avocat Beiuș, Rubin Patiția, avocat Alba-Iulia, Vasile Rațiu, vicar episcopesc Făgăraș, Gherasim Domide, preot Rodna-Veche, Alexandru Filip, avocat Abrud, Dr. Ioan Nichita, avocat Zalău, Nicolae Roman, funcționar de bancă Bistrița, Ioan Munteanu, funcționar de bancă Hațeg, Dionisie Roman, avocat Mediaș, Ioan Duma, preot Săcal, Romul Crainic, protopop Dobra, Petre Barbu, profesor Blaj;

Apărătorii:

Dr. Amos Frâncu, Dr. Aurel Isac, Dr. Aurel Mureșan, Dr. Matei Dula, Dr. Ștefan C. Pop, Iosif Crișan, Dr. Augustin Bunea, Dr. Emil Gavrilă, Dr. Valer Braniște, Ioan Roșu, Dr. Ștefan Petrovici, Dr. St. Fainor, Francisc Hossu Longhin, Simion Damian, Dr. Gavril Ilia, Dr. Coriolan Brediceanu, Dr. Albert Arz, un sârb și un croat.

Dreptatea care se făcea era evident „dreptate“ unguerească, așa că rolul apărătorilor era doar de a o vădi lumii civilizate. Înțelegând dintr'o replică a procurorului că Curtea are ordin înalt să aducă verdict de condamnare, sentința fiind dinainte pregătită, apărătorii s'au retras în mod demonstrativ, declarând că nu înțeleg să apere dreptatea acolo, unde nu se ține cont de ea.

La întrebarea președintelui, dacă înțeleg să se apere singuri ori cer apărători din oficiu, *Ioan Rațiu* spune că având în vedere că apărătorii li s'au retras, cer voie să facă o *declarație*:

„Memorandul pentru a cărei publicare suntem trași, ca niște făcători de rele, în fața acestei bare judecătorești, spune declarația, nu cuprinde precum v'ați putut convinge decât plângerile poporului român, care ne-a trimis pe noi ca să cerem scutul Tronului pentru drepturile lui nesocotite și călcate în picioare.“

„Faptul care ne-a silit pe noi și pe întregul popor român, ca să facem acest demers, este împrejurarea, că atât legislațiunea cât și guvernul ne-au adus convingerea neștrămutată că în fața lor pentru noi nu poate exista dreptate.“

„Zădarnice au fost promisiunile ce s'au făcut în repetate rânduri pentru respectarea drepturilor noastre naționale. Zădarnic am încercat toate formele și mijloacele legale. În zadar ne-am plâns la toți factorii competenți ai Statului!“

„Nu ne-a rămas decât această singură cale, a apelului la factorul suprem al statului și la opinia publică a lumii civilizate.“

„Fată de acest act, care nu conține decât purul adevăr și este icoana credincioasă a suferințelor și nedreptăților ce le îndură poporul român din Transilvania și Ungaria, trebuia ca regimul ori să se desvinovățească, ori să se răzbune.“

„Cum desculparea nu era cu putință, a ales calea răzbunării.“

„Ne-a împiedecat să ajungem la tron și acum ne dau pe mâna aceloră contra cărora ne-am plâns ca să ne judece și pedepsească.“

... „D-voastră judecați acum însăși existența poporului român. Existența acestui popor, deși nu vă convine, nu o puteți nega. Dreptul lui la viață și libertate cetățenească deasemenea nu-l puteți nega, căci atunci îi dați un alt drept: dreptul de a-și lua el însuși ceea ce i-se refuză cu tot dreptul ce-l are.“

„D-voastră puteți lua în discuție existența unui popor, dar trebuie să știți că existența unui popor nu se discută, ea se afirmă.“

„Deaceea nu avem de gând să dovedim în fața D-voastră că avem dreptul la existență. Intr'o astfel de chestiune nu ne putem apăra în fața D-voastră ca niște culpabili, pentru că nu suntem; deci nu ne apărăm ci acuzăm.“

„În fața lumii civilizate ridicăm acuză contra sistemului asupritor și contra celor ce-l practică. Acuzăm acel sistem, care tinde să ne răpească ceea ce un popor are mai scump: libertatea, legea și limba.“

„Plângerile poporului român nu pot fi judecate de o Curte cu jurați compusă din maghiari. Națiunea maghiară nu poate fi acuzatoare, nici judecătoare, deoarece este parte interesată. Ea trebuie să stea aci alăturat de noi, ca parte egală în fața unui Tribunal internațional care să ne judece pe fiecare după drepturile și faptele noastre. Credem că au trecut timpurile, când: „Turcul te bătea și tot Turcul de judeca. Nu se poate ca Ungurii să ne persecute și dacă ne plângem, tot ei să ne judece.“

„Deaceea demnitatea poporului român nu îngăduie ca noi să ne considerăm acuzați în fața Curții cu jurați, maghiară, din Cluj și să ne apărăm ca niște făcători de rele.“

„Că ne veți condamna? O puteți face! Verdictul D-voastră nu ne înterează și nu-l recunoaștem de drept. Il considerăm ca un nou abuz, o nouă samoalnicie, pe deasupra celorlalte, atât de multe și nenumărate. Ne puteți osândi ca indivizi. Vă privește. Însă nu ne puteți judeca ca mandatar ai poporului. Dealtfel ați înțeles și D-voastră că nici nu poate fi vorba de drept, ci numai de forță.“

„Am fost brutalizați și aici, am fost terorizați în toate de când am denunțat lumii civilizate asupririle ce le îndurăm. Mai poate fi vorba de judecată în acest proces, de apărare în sens juridic?“

„Evident că nu!“

„Faceți ce voiți!“

„Prin spiritul de intoleranță, prin fanatismul de rasă fără seamăn în Europa, condamnându-ne, veți izbuti ca să dovediți lumii întregi că Maghiarii sunt o notă discordantă în concertul civilizațiunii.“

„Declar prin urmare în numele meu și al tuturor colegilor mei acuzați că din motivele arătate nu ne putem apăra.“

Procurorul, în replică spune :

— „Declarația făcută de acuzatul“ „Rácz János“ „este o dovadă în plus, că toți acuzații valachi sunt niște rebeli, că vor să sguiduiască stăpânirea maghiară în Ardeal și prin urmare sunt culpabili de cea mai înaltă trădare de patrie: În urma acestor fapte, cer aspra condamnare a tuturor acuzaților.“

Verdictul

Jurații cu unanimitate declară vinovați pe patrusprezece memorandumiști, din douăzecișișapte prezenți.

În baza acestui verdict, judecătorii: Dr. Iuliu Issekutz și Artur Reinhold, împreună cu președintele baron Szentkereszthy Sigismund condamnă pe:

Dr. Vasile Lucaciu, la 5 ani temniță; pe Dimitrie Comșa 3 ani; Dr. Iuliu Coroianu, 2 ani și 8 luni; Dr. Teodor Mihali, 2 ani și 6 luni; Dr. Rubin Pațiția, 2 ani și 6 luni; Septimiu Albini, (ulterior) 2 ani și 6 luni; Dr. Daniel P. Bărceanu, 2 ani și 6 luni; Gherasim Domide, 2 ani și 6 luni; Gheorghe Pop de Băsești, 1 an; Nicolae Cristea, la 8 luni și Petre Barbu, 2 luni.

Președintele întreabă pe condamnați dacă mai au ceva de spus:

— „*Trăiască. unirea Românilor, trăiască libertatea*“, e răspunsul lor.

La intervenția apărătorilor sunt puși în libertate, până la pronunțarea Curiei, dar sunt puși sub pază domiciliară, după cum se vede din scrisoarea ce urmează, adresată lui *Gheorghe Pop de Băsești*.

Iubite Bade!

„Mi-a părut bine că mi-ai scris din robia domestică la care ne-a internat tirănia trufașă și impertinentă a vrășmașilor neamului românesc. Eu am multă mângăiere în această robie, dar și năcaz.“

„Doi jandarmi mă păzesc ziua și noaptea. Vezi patima oarbă a stăpânitorilor. Întâi mi-au dat voie să plec din țară, ba m'au trimis chiar să emigrez, dar să nu mă mai întorc niciodată. Dar văzând că nu m'am purtat cum cer ei, mă țin sub pază să nu fug. Nu știu cum sunteți păziți voi. Eu și în

grădină sunt urmărit de jandarmii cari se postează la distanță să nu mă piardă din vedere. Ce plăcere e libertatea asta?”

„Nu împiedică pe țărani, ba-i îndeamnă să vină pela mine și să ia parte și ei la convorbiri. Vor să-mi întindă o cursă. Țăranii se agită văzând penele de cocoș la ușă, mai mult decât i-aș agita eu. Răul e că mă împiedică în activitatea mea.“

„Tatăl meu spunea“:

— „Dacă vă lăsați, să vă închidă, să vă calce libertatea națională, nu meritați altă soartă. Dacă nu sunteți în stare să luptați, să cuceriți libertatea națională, mergeți la pușcărie!“

„Aceste idei mă muncesc teribil, când știu că cuvintele lui sunt purul adevăr. Crede-mă că mi-e rușine să înalț fruntea insultată către cerul sfânt. Mă cuprinde dorul să spăl această pată, să răzbun umilirea suferită.“

„O singură mângâiere am: conștiința îmi șoptește că nu vom muri nerăzbunați.“

.....
„Dacă aș fi liber, aș putea lucra conform cerințelor interesului neamului nostru“ ...

„Salutare, ilustre robule! Te îmbrățișează cu stimă și dragoste un alt rob, cel mai devotat și iubitor dintre robi“.

Șișești, 25 Iulie 1894.

Dr. Vasile Lucaciu.“

Memorandiștii au fost închiși la Vacz și Seghedin. Intreg Ardealul s'a transformat într'o vastă pușcărie pentru a încăpea pe toți arestații, atât de numeroși, în legătură cu procesul Memorandului sau cu Doina lui Lucaciu. Din protestele presei românești se nașteau alte procese și alte condamnări și arestări.

Prin legea comasării, Românii au fost despoiați de pământurile lor bune și roditoare, dându-li- se în schimb coaste sterpe și improductive: Românii trebuiau sărăciți, să nu-și poată da copiii la școală, să nu aibă cine să-i deștepte și să le apere dreptul lor la vieța omenească și românească.

În Septembrie 1895, Impăratul Francisc Iosif, la intervenția Regelui Carol I. al României, s'a văzut nevoit să grațieze pe condamnați, cari au ieșit din temnițele lor și mai hotărâți a duce lupta cu orice riscuri, cu orice jertfe, până la biruința finală și desăvârșită.

Doamne, câte rezerve de credință, de nădejde, de bun simț, de cumișenie și de maturitate politică, de înțelepciune și răbdare are acumulate în sine acest neam!

Și se mai găesc neputincioși și zăbavnici cu inima de a se mai putea îndoi de puterea de viață și de tăria de biruință a lui peste toate adversitățile vremii.

Acei inconștienți pe care-i auzi bârfindu-și la tot pasul neamul, faptele și nădejdele lui, s'o știe: că nimeni nu scuipe decât din plinitudinea propriei lui astme, ori tuberculoze morale! S'o știe că numai *neîncrederea în tine*, răzimată pe nimicnicia, josnicia și lașitatea ce ți-o cunoști, *te pot face să-ți pierzi încrederea în virtuțile neamului tău!*

Acest neam, dacă ar învăța să tacă, după câte știe să facă, ar fi cel mai mărit neam al lumii:

Sus inimile! Nu-i faceți și voi nedreptatea pe care i-au făcut-o străinii, cari l-au urât, fiindcă i-au exploatat munca, pământul și credința, spre paguba și pierderea lor, și spre puțința noastră de răbdare și înălțare.

Nu vă temeți! Nu pierde un neam care a avut parte de atâția bărbați luminați în trecutul lui; îi are în prezent și-i va avea, — ca nici un alt neam al pământului; încât a lăsat să-i pice, din bogăția-i nesfârșită, spre folosul dușmanilor săi, atâția mari la ei, cei mai mari dintre ei, cari i-au ilustrat în neputința lor de a se ilustra cu ai lor!

Dar credeți că eu vreau să-i scotocesc pe toți și să ni-i aducem acasă pe toți Huniazii și Corvinii, Deaci și Mileștii, Olahii și Mailații? N'avem nevoie de ei; căci fiindcă n'am avut, li i-am dat spre a-și ușura sărăcia, puțințioasă doar de exploatare.

O, de ne-am cunoaște și simți bogăția-ne, n'ar fi neam mai mândru de sine, mai puternic, mai vrednic, pe toată suprafața pământului.

Și va fi; va trebui să fie; e sortit să fie mare și puternic; iar noi paznicii vremii de acum, va trebui să fim făuritorii drepturilor și ai dreptății lui de mâine!

Va trebui să o facem și vom putea să o facem, *prin unirea tuturor* fiilor buni ai neamului nostru, cari vor trebui să înțeleagă că țara e puțința binelui *singuraticilor*, azi ca și mâine, țara e che-zășuitoarea binelui *tuturor*. Deci toți, dela Vlădică până la opincă, dela Domni până la supuși, dela fruntași până la slujitori: toți trebuie să se așeze în unica postură ce-i onorează, de slujitori, muncitori și jertfitori pentru binele tuturor: toți pentru unul și unul pentru toți.

Piară a pismeii răutate și oarba neunire dintre noi. Destul ne-nimiciră la Milcov și Carpați!

Iar cei ce pentru orice interese *străine* s'ar întâmpla să nu vrea, ori să nu poată să se integreze comandamentului de împreună muncă, trudă, suferință și jertfă, să se elimineze fără discuție, fără zarvă, cum elimină orice organism sănătos, corpurile *străine*, ce nu i-se pot integra vieții lui biruitoare de vremi și potrivnicii!

Ne putem înșela în oricine și'n orice, dar nu ne putem înșela în destinul neamului; căci nu e scris de mână, nici menit de gură omenească, ci de Stăpânul destinelor neamurilor și al lumii, care ocrotește pe cei ce-L reprezintă pe El: prin blândețea, răbdarea, credința, nădejdea și dragostea; — singure și veșnice biruitoare împotriva neputinței minciunii și a răutății, oricât de tare ar apărea!

Dar nu trebuie să vrem, căci nici nu putem să schimbăm legile necruțătoare ale firii, nici mersul istoriei.

E sortit copilul să se nască și să fie ocrotit de tatăl și mamă-sa până ce vremea ce-l coace și învățătura și pățaniile ce-l desăvârșesc, îl integrează în împreună munca făcută pentru binele tuturor.

Părinți fiind, n'avem dreptul să ne pierdem conducerea sufletelor lor din mâna dragostei noastre, oricât nu ne-ar dori-o, oricât ne-ar respinge mâna-ne ocrotitoare. Mâna noastră ocrotitoare asupra lor nu e dreptul nostru, e sfânta, e unica noastră datorință pe acest pământ; dela care a abdica e lașitate, dar mai ales blestem pe capetele lor.

Dar această mereu prezentă grijă, atenție, privire și căutarea lor, *cere trudă, osteneală, dragoste neprecupețită și neodihnită*.

Copiii noștri trebuie să înțeleagă *că învățând a asculta*, au învățat tot ce trebuie să nvețe, neînvățând aceasta, n'au învățat nimic: cu ori câte diplome câștigate, invenții trudite li s'ar părea că se pot mândri.

Deci înțelegere și unire, prin dragoste, peste toate deosebirile de vârstă, tendințe și credințe.

Dar unire nu înseamnă forme moarte, *ci unire 'n cuget și 'n simțiri*, și înțelegerea rosturilor adânci ale deosebirilor din noi și dintre noi; cari nu trebuie, nici pot fi toate înlăturate, decât atunci, când va vrea Domnul să ne facă *una* —, căci sunt inerente, firii umane; a cărei lege, ce se cheamă progres, înseamnă: *diferențiere*.

Dar *dragostea* mântuitoare a Mântuitorului este *cheagul, necesar și suficient* a încheaga și vivifica organismul compus din atâtea nenumărate organe, și a-l îndruma spre unica și unitara drumuire a vieții biruitoare dintr'însul.

Sus inimile! Suntem neam mare: neamul cel mai pregătit să dăinuiască, cel mai nepregătit să moară, azi în ajun de piere a nea-

murilor Europei: Câmpul de luptă îi dovedește vitalitatea admirată și invidiată.

Doar intelectualul poate fi pregătit să piară. Dar dacă trebuie să piară: pentru binele și mântuirea neamului, nu spre pieirea lui, să se mângăie a o putea face.

Căci intelectualii cari nu trăesc vieța neamului: prin *credință, nădejde, postelnicia și truda lui*, îi sunt trântorii lui, nu florile și rodul deplinirii rosturilor lui printre neamurile pământului.

Nu știu dacă ne-am învrednicit noi intelectualii vremii de azi, de a putea avea altă soartă, decât a celor ce, împreună cu Moise, s'au îndoit că pot, prin credința lor, să scoată, din stâncă steapă, isvor de apă dătătoare de vieță; și au pierit cu toții, prin pustuirile pustiei, pedepsiți a nu vedea Canaanul făgăduinții.

Să credem, de vrem să realizăm visul dreptății neamului; Să credem *și-l vom înjăptui, în măsura credinței din noi.*

Armele fără de credință, apropie granițele de centru; credința și fără arme, dărâamă munții despărțirii: și a mai dărâmat Carpații. Credeți! fiindcă ne e credincios neamul. Credința l-a format, păstrat și apărât.

Fiecine e dator să țină la credința lui; dar va să respecte credința altora în măsura realității și sincerității credinței din sine.

Cei ce cred, prin faptele trăite ale vieții lor, sunt toți de una și aceeași lege a Domnului; a celor pe cari îi preocupă realitatea credinței dintr'înșii, ca să n'aibă posibilități sufletești să-și bată capul cu pretinsa necredință a altora. Dat fiind că fiecare va să se mântuie pe sine, pentru a putea deveni, pildă și prilej mântuirii celor ce „văzându-le faptele cele bune să poată preamări pe Tatăl lor din ceriuri“.

Cei ce cred prin sinceritatea inimii, din plinătatea căreia curg faptele mântuitoare, nu pot fi altfel decât înțelegători, iubitori și iertători.

Șovinismul și bigotismul e necesitatea trădării și a necredinței de a „dovedi“ prin vorbe late și exagerate „realitatea“, afirmată doar prin cuvânt, a cărei realitate inexistentă, vreau să-o acrediteze în conștiința altora.

Șovinii, neînțelegătorii, necruțătorii, bigoții, nerăbdătorii de azi sunt trădătorii și necredincioșii de ieri și de mâine.

Iubiți-vă pentru dragostea față de neamu-vă, credeți, nedăjduiți și veți birui!

In concluzie:

Memorandul a răsărit din *credința nestrămutată a neamului nostru în puterea ocrotitoare a lui Dumnezeu peste ei*; pentru smerenia și credința lui în El; și din *credința în sancționarea nevoinței celor chemați să facă dreptate.*

Au trecut prin fața ochilor noștri sufletești oameni mari, suflete mari; cari și-au simțit menirea și au avut tăria să-și identifice rosturile vremelnice lor cu dreptatea veșnică a neamului, care a biruit în 1918, prin jertfa și credința lor și *va birui definitiv mâine, prin credința și jertfa noastră.*

E frumoasă modestia, dar Europa de mâine va cere prestațiuni mari și grele dela noi; deci trebuie să aibă neamul nostru și *putere* să le facă față.

Oricât de mică ar rămânea țara-ne bogată și frumoasă, calitățile și vrednicile noastre tot învidiați *ne-ar* situa printre vecini, „mari și puternici“ doar în minciuni și josnicii.

Trebuie să avem cu ce face față invidiei, prostiei și răutății, căci aici la întâlnirea alor trei continente, la Marea Neagră și Bosfor unde se va disputa primatul Asiei, Africei și Europei, *stânca de granit și de siguranță a înseși existenței Europei de mâine este România Mare și puternică a zilei de mâine*; atât de mare și atât de puternică, cât a fost în trecut extinderea sângelui și a graiului nostru; și nimeni nu are dreptul să se'ndoiască că acest neam nu va fi vrednic și destul de tare să facă față onorantei misiuni, ce i-o rezervă Europa de mâine pentru binele și siguranța ei.

Acțiunea, lupta, fapta și jertfa celor învredniciți a se înșirui pe Iconostasul memorandistilor, din dosu-i cu Sfânta Sfințelor, dragostei de neam și țară, — nu a fost acțiunea unor indivizi, ci expresiunea dreptului la viață a neamului întreg; și a influențat, a pregătit dreptatea firească a neamului, care va veni: care nu depinde de nimeni și de nimic, nici de oameni, nici de hotărâri, nici de dictate: *ci de tăria și credința 'n noi și 'n Dumnezeu!*

Dar vremea pledării dreptății neamului nostru nu și-a încheiat filele; și vrednic se va chema tot cel ce se va învrednici să-i susțină dreptatea, oricând, oriunde și cu orice jertfă.

Sus inimile! *Generația de azi a neamului n'are dreptul să bage sabia 'n teacă, până ce nu va îmăptui în întregime dreptatea întregală a neamului, chiar dacă ar trebui să piară înfăptuindu-o.*

Nici s'ar putea săvârși mai demn, nici s'a săvârșit mai nobil vreo generație a neamului nostru brav și drag.

Deficiență demografică și deficiență etnografică

de Traian Birăescu

Problema deficienței demografice a Banatului nu e nouă. Asupra ei și asupra cauzelor cari o provoacă s'a scris mult. Pe lângă o seamă de publiciști bănățeni, cari au atacat problema numai la suprafață, atât cât le-a permis cadrul restrâns al unor articole, problema în sine a fost desbătută în mod documentat și în studii speciale de către d-nii Dr. Râmneanțu, Golopența, Dr. Iosif Nemoianu, etc.

Examinarea atentă a acestor studii întărește impresia, că principalele cauze ale depopulării Banatului ar fi de ordin moral, economic, cultural și social. Dar și higienic. De altfel dela autor la autor ierarhizarea cauzelor, cari determină depopularea, evident în realitate altele nu numai dela plasă la plasă, dar până și dela comună la comună, e foarte variată.

D-l Sabin Manuilă, directorul Institutului Central de Statistică, care în această calitate avea și are la îndemână toate mijloacele de a controla toată evoluția flagelului, s'a mulțumit și cu drept cuvânt, să ne dea, în prefața câtorva numere din Buletinul Demografic, cifre și procente, care să ne arate poziția Banatului față de țara întreagă și mai ales poziția acestui colț de pământ românesc, sub raport demografic, față de ținuturile prolifiche ale României.

Evident, străduințele de un sfert de veac ale unor buni bănățeni și români, de a afla cauzele unei boale ce roade la rădăcina neamului, pentruca astfel să poată suprima efectele merită mai mult decât recunoștința neamului.

La începutul anului 1943 d-l prof. Borza în cadrul unei ședințe a „Institutului Social Banat-Crișana“, într'un apel mișcător făcut bănățenilor, care nu era lipsit nici de prevederi sinistre privitoare la viitorul acestei provincii „dacă nu ne înmulțim“, fără a ataca problema în fond și cu datele documentare necesare, a reactualizat problema.

Intr'o ședință următoare a acestui Institut am arătat cu cifre și procentual, pe neamuri, proporțiile deficienței demografice a Bana-

tului. Evident, adunarea acestora a reclamat o muncă migăloasă și păcat, că d-l Borza nu a putut participa la această comunicare, fiind reținut în altă parte.

Din cifrele citate auditorii s'au putut convinge, că față de țara întregă, dar mai ales față de unele județe din Moldova, situația demografică a Banatului e în adevăr mai mult decât dificilă și dacă nu intervin alți factori corectivi, poziția noastră în acest colț al țării e primejduită.

Între altele am arătat, că dintre satele românești, sau cu majoritate absolută românească, 25·93% sunt sănătoase, adică în ultimii 60 de ani (1870—1931) au crescut cu cel puțin 10%, 19·26% sunt staționare, iar 54·86% sunt bolnave. adică în același răstimp populația acestora a scăzut constant, scădere, care pentru unele, cum e Chiză-tăul, a trecut de 20%.

Dar în același timp arătam, că elementul cel mai numeros, după noi, coloniștii șvabi nu au o poziție mai favorabilă în Banat cu 21·12% sate sănătoase, 9·86% staționare și 69·02% bolnave.

Mai bine se prezintă alții, infimi de puțini ca număr și anume puținele comune maghiare, sârbii, bulgarii și crașovenii cu 41·82% sate sănătoase, 25·45% sate staționare și 32·73% sate bolnave. Observăm, că puținele sate sârbești dela câmpie sunt toate bolnave, procentajul mai favorabil menținându-l sârbii din Clisură. Crașovenii sunt deficienți, asemenea și bulgarii. Procentul cel mare de sate sănătoase de 41·82% îl dau coloniile maghiare.

În comunicarea făcută, din cauza timpului înaintat, ne-am oprit aci, fără a mai stăruii și asupra factorilor, cari colaborează pentru a rectifica pe alt plan ceea ce prin deficiența demografică pune Banatul într'o situație dificilă.

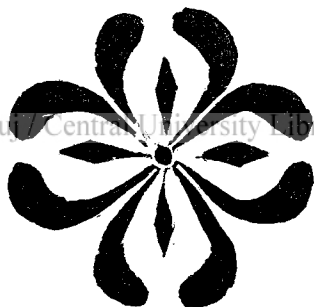
Individul îndeplinește în sânul unei colectivități nu numai o funcție statistică și nu e numai o cifră statistică, ci el prin activitatea sa mai îndeplinește și o funcție economică. Cu cât o colectivitate stă pe o treaptă mai ridicată a civilizației, cu atât mai mult aceste funcții economice se diferențiază și se înmulțesc mai mult. Sate bănățene, cari acum 35 ani, pe lângă populația plugară, nu aveau decât cel mult un faur și un cojocar, azi, la nevoi schimbate, cu un standard de viață mai ridicat, au o seamă de meșteșugari pe lângă mai mulți comercianți. Aceste funcții economice încetează numai în urma unor sguduiri economice, iar vacanțele ce se produc printr'o deficiență demografică sunt ocupate de primul venit mai vigoș din punct de vedere demografic, adeseori cu un standard de viață mai scăzut.

Aceste adevăruri se pot observa mai ales în satele românești ale Banatului dela câmpie cu natalitate de 18—19 suflete la mia de

locuitori, dar ele sunt și mai accentuate în satele șvăbești, care deasemenea nu se pot menține la cifra de locuitori avută.

Dar problema are și o latură din punct de vedere etnografic, fiindcă nu ne poate fi indiferent cine ocupă vacanțele ce se produc în viața economică a unui sat. Aci se cere intervenția satului printr'o politică a populației îndrumând surplusul de populație românească din părțile prolifiche ale țării spre acelea deficiente.

În ceea ce privește situația Banatului, care afară de mici și infime minorități, este identic din punct de vedere demografic, el are puterea sa proprie de atracție, iar o politică a populației nu ar face decât să regenereze elementul românesc. Dar și fără această politică în linii mari elementul românesc de aci își păstrează poziția avută fiindcă față de 1—2 copii din familia românească, minoritatea cea mai numeroasă nu poate opune mai mulți.

Funcțiunea Bisericii...

(Considerațiuni generale)

de **Andrei Bălan**

Nenumărate și variate sunt relele de cari suferă omul, în societate, în familie și chiar în singurătatea sa.

Și ce puține sunt bucuriile sale, față de suferințele, produse ale vieții!...

Omul, prin viața lui, este legat de realitatea în care trăește și angajat într'o continuă luptă, ca până la urmă să fie biruit, — fizicește, — și să se întoarcă în lumea, despre care am auzit, dar n'o cunoaștem.

Cu mintea noastră, evoluată, viața însăși, aproape nu ne mai pare un mister, — doar cea de dincolo de mormânt, — nedescoperită de inteligența și logica omenească, uneori, pe unii, ne frământă întrebarea: dacă poate sau nu să fie o realitate?...

Omul este strâns legat de viață și totuși, prea puțin este preocupat de modul său de trai, chiar de cel de toate zilele — în înțelesul de a-l ridica la nivelul cugetării sale...

Care pot fi cauzele că omul nu ajunge la o fericire, la o perfecțiune, fie și numai în domeniul material al vieții?

Vor fi multiple aceste cauze: unele sunt, poate, atavice, individuale, datorite ignoranței omului, altele mediului, sau organizației sociale în care trăește, — dar cauza cauzelor, că omul trăește în mizerie sufletească și trupească, provine din lipsa de educație și autoeducație.

Educația, uneori, nu va îndrepta definitiv răul, dar ea îți arată calea bună de urmat, — că prin judecată, conștiință dreaptă și prin voință o poți apropia de idealuri, cari duc la perfecțiune.

Dumnezeu, în nemărginita sa bunătate, ne-a dat exemplul chiar prin fiul său, de felul cum trebuie să trăim și să murim.

Câți din oameni au înțeles semnificația Nașterii și jertfa Fiului lui Dumnezeu... „Câți din voi i-au urmat Calea“...

Prin Biserică, — cu învățăturile lui Isus, — s'a nizuț la formarea omului ales, a supra-omului. Biserica a transmis, veacuri dearânduț,

ideile omului perfect, pentru înfăptuire, — fără să se fi ajuns la rezultate demne de nobilele și înaltele învățături.

În misiunea sa, — Biserica ortodoxă, — știind că omul este prea puțin pregătit și neputincios în lupta vieții, a căutat nu numai de a-l apropia de Dumnezeu, de a-i satisface unele nevoi sufletești, ci și de a-și înțelege pe deplin rostul său pe pământ: de a trăi cinstit, în virtuțile creștinești, atât în vieța lui particulară cât și în societate și, totodată, a se conforma regulelor de conduită date de societate, de națiune... pentru progresul moral și material al tuturor.

Biserica ca instituție — la Români — a făcut posibilă, mare parte, dezvoltarea poporului român.

Prin Biserică, Românii erau legați între ei și formau un tot nu numai spiritual ci și național, în sensul solidarității în păstrarea limbii și a tăriei de sânge, ca neam.

Nu e locul să arătăm prin exemple, rolul, covârșitor, al Bisericii, în istoria poporului român, — de altfel știut este de toți că, în vremuri tulburi, la răspântii ale Istoriei, Biserica era instituția, care, prin autoritatea sa, prin oamenii ei de seamă, primenea sufletele, și din convingere Românii ascultau sfaturile Ei, — dar e locul și timpul, — scrutând viitorul, ținând socoteală și de prezent — să urmărim problema: Dacă Biserica românească va trebui să aibe funcțiunea social-națională de altădată, sau să se restrângă în activitatea sa la domeniul spiritual — moral?

Este prea importantă problema spre a fi discutată tangențial, dar nu e în scopul nostru de a o rezolva, în cadrul acestui articol, care vrea doar să atragă atențiunea numai în legătură cu misiunea Bisericii, în acțiunea, — mereu actuală — a culturalizării satelor. Trebuia însă să ne punem această întrebare și să răspundem la ea, pentru ca să știm: de unde trebuie să pornească, Biserica, activitatea culturală, pentru ca să fie la înălțimea misiunii sale și a vremii?...

Noi credem că în actualele împrejurări, — necesar este — să-și urmeze drumul trasat cu decenii în urmă. Prin urmare tot pe urmele marelui Șaguna!

Cunoscându-se realitățile sociale și firea poporului, Biserica să se încadreze acțiunii de culturalizare a Statutului; — în vederea reeducării și promovării poporului român.

Rolul Bisericii, la sate, — de unde urmează să înceapă orice acțiune de culturalizare, — poate fi din cele mai de seamă.

... Și cât de multe nevoi are de înlăturat satul românesc, și cât de mare ar putea să fie ajutorul din partea Bisericii!

Biserica prin organele sale, fără ca să se abată dela menirea ei spirituală: de a apropia pe om de Dumnezeu — prin rugăciuni și slujbe în biserică; de a constrânge moralmente pe oameni în a se

purta după percepțele evanghelice — și, să-și înțeleagă misiunea culturală în: a combate, — cu argumente potrivite, prin predici pregătite și sfaturi, — plăgile sociale și orice rău care se poate remedia prin acțiunea orală a preoților.

Să conlucreze cu celelalte organe de Stat, și particulare, cari sunt obligate sau au în programul lor ridicarea culturală a satelor.

Pe lângă acest rol de propagandă și de întregire, să nu uite de influența puternică a exemplului. În toate ocaziunile vieții lor, — preoții să fie exemple vii, grăitoare, demne de imitat.

Va mai trebui ca fiecare preot să-și facă un examen de conștiință, asupra felului de a fi și de trăi și apoi a se pregăti în misiunea de luptă grea, dar nobile, pe care urmează cu toții să o dăm pentru nația românească.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Literatură

Țară

Țară dintre munți și mare, Țară mândră, scump tezaur,
Țara codrului de-aramă și-a câmpiilor de aur,
Țara'n care se'mpletiră din tristeți îngenunchiate
Toate visele străbune toarse'n doine legărate,
Țara'n care arde brazda sângerie și uscată,
De atât noian de trudă de blesteme sfâșiată,
Fulgere vărsate'n picuri, valuri despiciând câmpia,
Flacări de războaie crude ți-au cernit copilăria...
Toate patimile lumii, ura ei țâșnită'n pară
Străbătând întinsul zării îți ajunseră'n hotară.
Uraganul lor de-atâta nesfârșit de vremi te sapă
Și din veac în veac îți fuse, cânt de leagăn și de groapă...

.....
Tu care veniși pe aripi de colindă'mpărătească
Să-ți durezi poveste nouă de iubire creștinească,
Tu, care crescuși din coapsa Dacilor neînfrițați
Și turnași splendoarea Romei în granitul din Carpați,
Tu, care stătuși de veghe săgetând din creste marea
Hoardelor din Răsărituri cari întunecară zarea,
Și cruciș punându-ți spada peste codri și câmpie
Fulgerași prăpădul negru cu-a ta sfântă vijelie,
Sacra vrere geto-dacă și romana ta grandoare
Făuriră zid de sânge la străvechile hotare
Voevozii tăi cei aprigi, sfinți din glie românească
Mărturii de lege sfântă-legea noastră creștinească —

De-acolo din 'nalt de ceruri azi te binecuvintează
Țară scumpă și duioasă, Țară mândră și vitează...

S'a pornit din nou spre tine crivățul din Răsărit
Ca potopul se revarsă valul lui nemărginit
Și din transilvane dealuri vin omizile spurcate
Vin cu foame nesătulă de hiene blestemate
Țară care-ai stat de strajă în Carpații legendari
Ani și ani bătuți de groaza valurilor de barbari,
Țară veche și curată ca lumina din altare
Azi te-așteaptă-aceleași gloate hrăpărețe la hotare...
Din milenii de nădejde, din noiâne de durere
Țară scumpă strânge-ți astăzi toată sfânta ta putere
Și asemenea acelor șiruri lungi de mucenici
Pe încrucișări de spade și de cruci să te ridici!
Și din vaietul lugubru care'n prejma ta s'așterne
Să așezi pe fruntea-ți albă, mirtul gloriei eterne!!
Voi Români de pretutindeni, împliniți-vă chemarea
Vă privește Țara toată, munții, codrii dragi și marea
Transilvan cu plete negre și cu gheoagă vovodală
Tu, Muntean bătut de aspra veneticilor năvală,
Și tu Moldovean (cu frunte visătoare de poet,
Tu, Bucovinean din umbra tânguiosului brădet
Dobrogean răzbind pe valuri, Bănățean croind voroave
Și tu, tu Basarabene măcinat de vechi istoave...
Tu, Popor Român, te cheamă viforul atâtor fapte
Cremene să storci din lacrimi și lumini să torci din noapte!
Zid de flacări și de sânge să despice neagra zare
Până când reîntregi-vei româneștile hotare!!
Din milenii de nădejde, din noiâne de durere
Țară scumpă strânge-ți astăzi toată sfânta ta putere
Și asemenea acelor șiruri lungi de mucenici
Pe încrucișări de spade și de cruci să te ridici
Iar din vaietul lugubru care'n prejma ta s'așterne
Să așezi pe fruntea-ți albă, mirtul gloriei eterne!!

N. Terfăloagă

Refugiul pescarilor

O limbă de pământ intra ca ascuțișul unui cuțit în mare. Furia valurilor, cu toate deslănțuirile lor, n'a putut roade stratul pietros ce făcea o punte spre „Refugiul pescarilor“. Doi mesteacăni albi și niște tufe de ghimpi străjuiau cocioaba acoperită cu stuf, ce se ține gârbovită în patru stâlpi. Aspectul ei este de fantomă, mai ales în nopțile întunecoase, când licărește la fereastră pâlăit de lumânare-Tencuiala roasă depe pereți dovedește că puvoaiele o înlănțuiră de multe ori în învălmășala lor, căutând s'o ducă în adâncuri. Dar ea rezista ca o mărturie, să dovedească generațiilor de pescari, nelegiuirea ce s'a petrecut acolo.

I

Intr'o seară, după ce clopotul dela bisericuță trase vecernia, pescarii, făcându-și rugăciunea pe mal, au pornit voioși la pescuit. În urma lor, în apusul însângerat, au rămas, fluturând basmalele și ridicând plozii în sus, nevestele și mamele iubitoare, petrecând bărcile din priviri până când au dispărut pe întinsul apelor. Moșnegi ce nu mai puteau înfrunta marea stăteau la sfat jos pe pietrișul plajei trăgând a lene fumii aromat din pipe scurte. Moș Mihalcea, aruncând priviri spre roșeața apusului și măsurând apoi cu ochiul lungul dârelor arginții rămase în urma celor plecați, dădu nedumerit din cap. Apoi întrebă timid:

— Fii-o fortună, Simioane?

— Să știe bunul D-zeu, răspunse cârmaciul Simion. Marea și mersul vremii au fost întotdeauna o taină pentru mintea noastră.

— Să nu ne facem gânduri rele prieteni, câte furtuni n'am în-

fruntat și noi, și dacă a vrut Domnul am ajuns să ne dădăcim nepoții, încheie moș Pavel ridicându-se să plece.

— Șezi, de ce te-ai ridicat să pleci? zise Mihalcea.

Moș Pavel se așeză pe un colț de piatră săltându-și nepotul pe genunchi.

— E ca și'n noaptea aceea, începu Simion cu mult pustiu în glas.

Bătrânii tăcură dintr'odată. Numai copiii făcură curioși un pas înainte. Ionică, mai îndrăsneț, întrebă :

— Când?

Cărmaciul Simion, după ce tăcu o clipă, spuse ca pentru el:

— E mult de-atuncea . . .

Deacum copiii erau cu toții în preajma lui.

— Refugiul nu era atunci cum îl vedeți azi. Iși avea acolo rosturile lui, Drăgan paznicul. O grădiniță cu flori împrejmuită așeză-mântul, în locul bălăriilor de acum. Vremuri s'au scurs multe și nimeni n'a mai pus mâna . . . Așa pedepsește Domnul nelegiuirile . . .

Bătrânii clătinară cu tâlc capetele pletoase.

— . . . Noaptea se lăsase neagră ca o gură de bălaur, reîncepu el, noi plecarăm pe mare, așa cum plecară acum ai noștri . . . Numai Brata nu veni. El mai avea și alte socoteli, pe cari noi nu le știam . . . Brata ăsta era un bulgar ursuz, pripășit printre noi. Ne-am pomenit cu el, cum te pomeniști cu pacostea, pe neașteptate. Și-a cumpărat casă și s'a așezat în cătunul nostru . . . În sara aia, vântul bătea să scoată pietrele din pământ. Noi luptam cu urgia apelor. Cei mai slabi de înger plângeau chemând în ajutor mila sfântului Nicolae, patronul cătunului . . . Vă mai amintiți, moșnegi..

Reađuși la realitate de vorba lui, ei se priviră speriați parcă de amintiri.

— . . . Liana, soția lui Drăgan, paznicul, femeie zdravănă, tare ca un bărbat la trasul năvoadelor, auzi bătăi, ce se amestecau cu vuetul de afară, totuși se deosebeau de ele. Deschise fereastra și eși cu capul să se convingă de-i adevărat sgomotul, ori altceva bătea în noapte. După ce i se dedară privirile cu întunerecul, zări pe cineva lucrând de zor să forțeze ușa. Nu se înfrică, ci luând o căbăniță de-a lui Drăgan pe umeri ieși. Hoțul se opri o clipă lipindu-se de perete. Liana mergea spre el. Atunci cerurile s'au despica de lumina unui fulger. Brata se ghemui jos lângă ușă. Marea urla disperată . . .

Când ne-am întors noi dimineața i-am găsit morți . . .

Nourii împinziră cerul. Soarele își săgeta razele încăodată pe deasupra întinsului, apoi alunecă după linia orizontului.

— Mi se pare mie, ori se întoarce cu adevărat o barcă! — observă moș Matei.

— Bine spui ... și parcă să îndreaptă spre refugiu.
— Hm! ..., murmurară bătrânii, bănuitori de nelegiuire, ridicându-se. Plecară mai apoi unii după alții tăcuți ca într'o procesiune, spre cătunul ghemuit la cotul mării.

* * *

Se înoptase. Marea începu a se frământa. Fierbea ca într'o căldare spărgându-și valurile de mal. Spuma se stingea pe prundiș ca zoile în troaca de spălat.

Fereastra luminată a refugiului părea un căpcăun cu'n ochi în frunte. Roșafa ochetilor țâșnea în noapte ca o înfierare.

Furtuna se deslănțui. Nourii ceri, până acum se alungau vrăjmași în goana vântului, vărsau potop de ape.

Clopotul bisericeșii chema pe cei rămași în cătun la rugăciune, pentru cei plecați. Rând pe rând ajungeau credincioșii, aprinzând luminițe la icoanele sfinților, înălțând rugăciuni fierbinți pentru cei din primejdie. Preotul, îmbătrânit în suferințele lor, se ruga cu ei pentru potolirea urgiei.

Afară, furtuna aduse apele până'n ușa bisericii.

Cineva purtase vestea despre lumina dela refugiu. O neliniște se produse imediat în marea încovoiată în rugăciune. Un neastâmpăr puse stăpânire pe sufletele lor sbuciuinate. Neliniștea începuse a-i frământa, până când murmurul rugăciunii se schimbă într'unul de revoltă. Și câte unul se strecurară încet, până când bisericeșii rămase goală. Pașii lor îi purtau hotărâți spre refugiu. In subconștientul ei, marea se pregătea de omor.

* * *

— Trage clopotul de rugăciune pentru cei plecați și eu nu sunt la biserică ... Ce vor spune suratele de lipsa mea? ... Ce va zice bărbatul meu când va auzi? ...

— Tu Alma, te rogi aci pentru mine și un sărut îi închise gura.

Ea rămase pierdută în brațele lui, încătușată de vraja dragostei.

Se iubiau de mult dar nepotrivirea socială făcu pe părinții Almei s'o mărite cu altul.

— Doamne! — ce furtună, parcă s'ar prăpădi pământul ... Alma privea sperioasă împrejur, parcă o cuprinsese dintr'odată o frică neînțeleasă.

— De ce te temi când sunt eu lângă tine? ...

— Nu știu ... dar vremea asta e ca o pedeapsă ... plutește peste noi păcatul crimei lui Brata.

Bucur se înfioră și parcă nici el nu mai era în largul lui.

Rămășița de gard ce împrejmua curtea refugiului scârțâia de vânt și se împleticea ca mersul unui bețiv.

Alma tremura. O presimțire o îndemna să plece. Însă nu îndrăzne să-și împărtășească gândul. L-ar fi supărat poate pe Bucur, care se păgubise pentru ea pierzând o noapte de pescuit.

Un șuvoi de ape aruncat de mare încolăci casa sguduind-o din temelii.

Alma țipă de groază când auzi prăbușirea și freamătul pietrișului ca o chemare a adâncurilor.

El se făcu alb ca varul însă se stăpâni. Acum ar fi dorit să fie și el pe mare. Să înfrunte vrăjmășia valurilor, decât să se înfricoșeze lângă o femeie.

Vuietul o înebunise de groază. În gând regreta că urmase chemarea lui. Îl privea cu dușmănie căci îl vedea atât de neputincios în fața intemperiei.

Un val adusesse atâta apă, că ea pătrunsese înlăuntru luând ușa din țâțâni. Atunci Alma i se atârână de gât.

Un trăznet lovi mesteacănul din față aprinzându-l ca pe o lumină de său. Era drăcească această învălmășală a forțelor naturii. Apa în luptă cu focul pe o suprafață în spume. Un alt trăznet prăbuși în tindă coșul refugiului.

Pe fața Almei se crispa groaza, apoi începu dintr'odată a râde cu hohote, atât de nebunește că lui Bucur i se sburli părul.

Rămase o clipă indecis apoi se smunci din înlănțuirea ei și fugi afară. Acum îl muncia un singur gând: să se salveze.

Călcând pragul un val îl izbi în plin aruncându-l îndărăt.

Alma îl culese din spumă, chemându-l pe un nume, care nu era al lui:

— Ioane, nu te-am înșelat, iartă-mă, că m'ai găsit aci cu un strein... Eu nu-l cunosc, de ce nu deschizi ochii, nu crezi tu pe Alma ta?...

Când se desmeteci, Bucur simți o durere la ceafă dar se ridică și ieși din nou. Îi era mai mare groaza acum de femeia înebunită subit, decât de vrăjmășia naturii.

Din-spre cătun auzea murmurul mulțimii care se apropia.

Atunci privind împrejur se vedea încolțit între mare și oamenii din sat. Recurse la un șiretlic, repede plăsnuit în mîntea lui. Să treacă pe marginea limbei de pământ printre pietri.

Mulțimea se apropia. Murmurul ei era mai înfiorător decât urletul mării. Pe drum se înarmară cu pari scoși de prin garduri, cu furci, împrăștiindu-se și așinându-se ca la goană după sălbătăciune.

Înaintau greoi din cauza vântului și a bătrânețelor, însă nu se dădeau bătăuți, voiau cu tot dinadînsul să descopere taina refugiului, în care înțelegeau ei că se săvârșesc fapte necurate. Voiau să în-

fiereze pe vinovați. Flacăra roșie a luminii prea se aprinde adeseori în ultimul timp la refugiul părăsit.

Un trăznet izbi din nou atât de puternic de parcă se cutremura pământul din temelii. Puhoiul omenesc se opri o clipă privind cum luase foc stuful acoperișului, dar se stinse imediat.

Era parcă voința mării de-a rămânea refugiul neatins, căci aruncase un puhoi peste focul ce se încingea.

Oamenii nu mai știau să dea înapoi ori să mai înainteze. Atunci se auzi un strigăt disperat care stăpâni o clipă vuietul furtunii. Cu un pas greșit Bucur alunecă în apă. Marea îl adulmecă flămândă ca o bestie nesațiată.

* * *

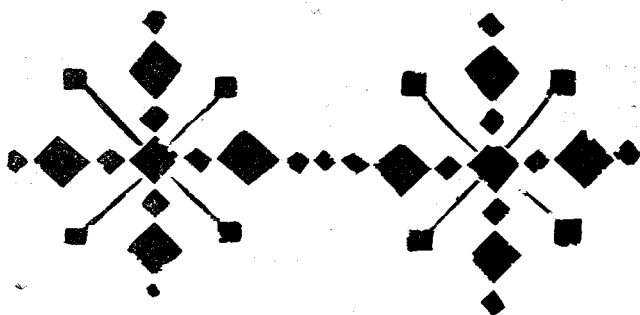
Dimineața pescarii se întoarseră înjumătățiți. Pe mulți i-au înghițit apele.

Soarele răsări oglindindu-se în marea potolită. Nicio încrețitură de val nu se mai vedea pe fața ei încremenită peste întinsuri.

La refugiu, Alma stătea rezimată'n pragul ușii cu privirile pierdute. Nimeni n'a putut pătrunde niciodată secretul închis în mintea ei întunecată. N'a cunoscut nimeni, părtașul păcatului.

Dorel Drăgescu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Descătușări

Mi-am îngropat trecutul în negura uitării
Și-argintul amintirii l-am asvârlit departe,
Strivit în palma urei și viselor deșarte
Și 'mprăștiat de vânturi pe 'ntinsurile mării.

Azi nu-mi mai am trecutul și n'am nici amintire;
Descătușat de lutul regretului zadarnic,
M'am înfrățiț cu sborul, spre piscuri albe-falnic,
Cu-a serilor mantie, cu-a stelelor clipire.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Mă simt mai singur astăzi pe 'ntinsa mea cărare,
Iar pumnii goi de suflet-ușori-înalt spre soare,
Cerșind nemărginirea, lumina arzătoare
Și liniștea desprinsă din cenușie zare.

Azi nu mai am trecutul, nu am nici amintire,
Azi vreau să mă înalț pe culmi de mântuire...

Nestor Prisca

Solii din Țara subjugată

Emanoil Cobzalău: Țara de cetini

Poeme: Colecția „Plaiuri Năsăudene“ 1943.

Impr. „Curentul“ S. A. R.

Ocupația streină, n'a putut subjugă avântul sufletesc din patria lui George Coșbuc. Peste piscuri cu brazi, străbătând înegurate depărtări, au răzbit stihurile sufletului în vibrație.

**Din pridvor de luceferi, Dumnezeu
Asculta rugăciunea mea și cântecul meu**

(In satul Someșan)

Lirica d-lui **Cobzalău** are toată candoarea genuină a unui suflet adăpat din suferință.

**Cu albul primăverii 'n suflet scuturat
Cobor în țara cântecului trist**

(Ultima rugă)

Evocator al unor plaiuri potolite, domoale, cu suflet înviorat de miresme de cetini, poetul pășește îngândurat peste iarba cu lacrimi de rouă. Suferința mută scapără de sub fiecare cotitură. Blestemele ard în cuprinsul țarinei

Cu plumbi de gând tristeța mi-umple cartușiera ...

(Singur)

Dar fiecare bulgăr de pământ, fiecare brazdă răscolită geme sub călcâi, și rodește în taină fulgerele mântuirii, cari vor scăpăra pe culme

**Se vor urni din locuri munții milenari
Ca să strivească . . .**

(Inscripții pe cetini)

Totuș, am fi seduși de adevărata realizare a poetului, dacă am crede că înfocarea lui se consumă întreagă pe meleagul suferinții. Suflet tânăr, în ardoare, lirica lui găsește mii de prilejuri pentru a-și strecura în inimă fiorii încrederii și a nu-și urgisi vieța. El

Aude svonul bucuriilor zorilor — și crede'n sărbătoarea Invierii
(Omul din umbră)

Optimist din fire și lăsând la o parte lamentările prezentului, autorul găsește mii de prilejuri să se bucure de viață și să ne'ncredințeze că merită să trăiești pentru ea.

In ochii-i adânci — fântâni de izvoare
Ardeau focuri de dor, mistuitoare ...

(Fiul Dochiei)

Este o lirică duioasă, cu îndemânări scăpărătoare, versuri cari știu culege ritmul din freamătul onomatopoeitic al naturii. Bogat în încrederea necalculată a tinereții, poetul lasă ades la o parte zăbrelile clasice ale metricei și gândirea tumultuoasă se revarsă buiastră, ca o inspirație nemeșteșugită, indiferentă la scadență și rimă împărțită în cadre

Călătorind, porumbei albelor priviri
Vor scrie, cu sborul, poeme albe

(După plecare)

Deatâteaori ne vine să-l certăm pe acest poet pentru nestăpânita lui fervoare tinerească! Si totuș din versurile lui albe răsbate, ca după ungher neașteptat, umbra flăcăului dela țară, care-ți cucerește iertarea prin simpla lui ivire

„Cu fruntea rourată suiau cărări de soare
Oamenii ogoarelor de sub pădure.“

Ca și în cazul lui Coșbuc, din țara Năsăudului nu se pot ivi decât poeți ai brazdei, ai plaiurilor țărănești. Și atunci și din lirica minoră poți culege stihuri pentru veac și viersuri cari să-ți umple casa de lumină:

O doină din umbră de fagi coborî-va
In leagănul cald al sufletului tău
Și toată copilăria'n povești ti-o va spune

(Răspântie)

Iată dece credem, că versurile acestea ale unui poet în devenire, sunt semnele de geniu ale unui mare frământător de gânduri. Ele

sunt încă în multe puncte șovăitoare, cu pasul cald și nesigur al începutului, dar al unei încercări care are toate elementele germenului copt pentru încolțire.

Dealtcum starea provizorie, în ascendență a sufletului său o recunoaște poetul însuși când spune

„Aștept soroc prielnic biruinței mele

(Singur)

Și până atunci, noi putem să ne înseninăm în așteptare și să lăsăm poetului singuratic să-și depene încercările ca într'un joc de curcubeu.

**„Umbrele ce vin, nu vin
În panere de senin
Ci cu sânul moale, plin
De al somnului pelin“**

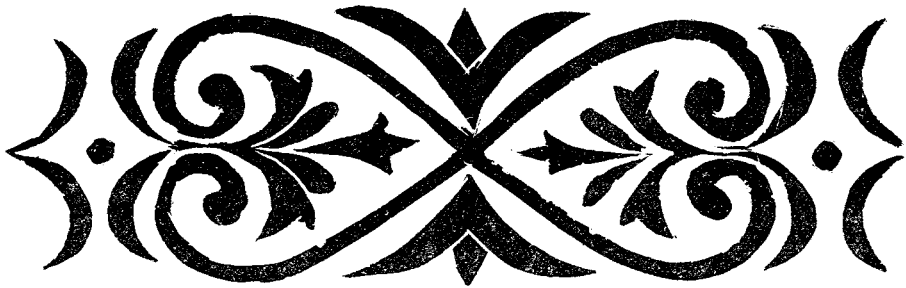
(Umbrele)

Și fără să vrem ne vine în minte că din gânguritul viersului de copil se va naște desigur graiul sfântos al geniului matur.

A. Contrea

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Insemnări, note

Premise pentru romanul românesc.

Se pare că în afară de mercantilismul editorilor, cari favorizează avalanșa traducerilor în dauna epicului autohton, există și alte cauze cari dacă nu justifică, atunci cel puțin explică, restrânsa circulație și valoarea mediocră, în general, a romanului românesc contemporan.

Principala cauză pare a fi nu lipsa de talent ci lipsa de adâncime, pe preocupări serioase de epic pur.

Romanul românesc de astăzi e facil, artificial, prea mult scris pentru public și prea puțin rezultatul trăirii interioare; a zburciului creator. Se scrie într'un gen care place, pentru că publicul așa vrea și nu pentru că așa trebuie să fie.

Ceeace atrage e grațiozitatea și dulcегăria și nicidecum autenticitatea și trăirea interioară.

Se scrie la modă, „à la Cride sau Proust“ deunăzi, în genul

romanului englezesc mai nou dar mai niciodată *românește*.

Romancierii români n'au înțeles sau le-a fost teamă să înțeleagă că n'are nici un rost să spună ceea ce au spus alții înaintea lor, și încă mai bine. S'au acățat de procese arhicunoscute, arhidesbătute unde nu mai puteau spune nimic nou. Au fugit în schimb ca de piază rea de inspirația din străfundurile autohtone pe cari le-au desprețuit sau s'au ferit să le cunoască.

Un roman nu-i românesc dacă acțiunea se petrece la București sau la Caracal, dacă pe eroi îi chiamă Ion sau Alexandru, ci dacă izbutește să ne dea ceva nou, ceva specific, în cadru, în atmosferă și mai ales în lumea aceea închisă între cele două scoarțe.

Nu reproduceri de personaje oricât de strălucit ar fi pasișate ele, ci oameni cu o viziune personală a lumii, eroi cari să trăiască pe propriile lor picioare.

Să trăiască, să fie viabili. Iată principala condiție. Restul cade pe al doilea plan. Acesta e drumul romanului de valoare, nu o intrigă „oarecare“ o iubire „oarecare“ o vieață „oarecare“.

Nu lirismul și figurile de stil valorifică creația ci trăirea, lumea interioară, vie, a unei cărți, personajile ei cari trebuie să se miște pe o linie a lor, lor naturală. Sunt singurele elemente cari ridică creația deasupra gloriei ușoare și vane a efemerului, dându-i o valoare permanentă.

Vieața lui proprie, propriul lui destin, iată ceace trebuie să dobândească romanul românesc. Numai atunci se va putea înscrie cu cinste în marea galerie a epice universale.

Traian Liviu Birăescu

Radu Gyr: Poeme de războiu, ed. Gorjan, București, 1943.

Pentru cei cari au pribegit prin stepa ucraineană, prin șuere de obuze și biciuiri de crivăț, această plachetă de poeme, epuiată în câteva zile dela apariție, are o semnificație deosebită fiindcă poetul cu sensibilitatea sa deosebită transfigurează realitatea pe lângă care luptătorul abrutizat a trecut cu sufletul lipit de armă și de imaginea îndepărtată a satului natal cu comorile sale. Din aceste poeme se întregesc imaginile prinse fugitiv și se renasc în aburul de aureolă pe care-l dă perspec-

tiva istorică tuturor faptelor de arme. Sunt prinse aproape toate episoadele războinice: stepa ucraineană, marșul de noapte prin mocirle, bombardamentul de brandturi, pânda de noapte sub grindina rachetelor, atacul, mormintele, spitalul, crucea din stepă și rugăciunile sub troițele celor căzuți.

Socotim cea mai desăvârșită carte de războiu, placheta aceasta de poeme ce va rămâne, în antologie, în fruntea tuturor celorlalte încercări concepute departe de front.

Reproducem un mic fragment: din „atac“:

Cu păru'n vânt trăsnete ies
din largi spintecături de șes.
Băltoace, smârcuri, eleștae
sar din nămol și țopăe vâlvoae.
Ceru'ndârjit scuipă lavă,
fontă lichidă, otravă.

Crunt ne mai biciue cnutul
[Prea-Sfântului!
Sfârșitul pământului, sfârșitul
[pământului.

Sar giurgiuvelele lumii,
sar toate zăvoarele humii,
sare pământul întreg din țâțâni...

Vin proiectile, vin proiectile,
desfundă morți îngropați de opt
[zile
și smulg din noroi, cu ghiare
[haine,
și-i asvârle în șanț, peste mine...

Doamne, nimic din prăpăd
[nu-Ți mai scapă!
Totul se spintecă, totul se crapă,
totul ne'ngroapă.

Cu somnul nedormit pe gene și cu ochii peste moarte dilatați, când din ruine a răsărit un plod cu cămășuța plină de cărbune, luptătorul revine la umanitate alunecând în raiul amintirii sfinte:

— Piciule, ieșit dintre ruine, am și eu departe-acas'un țănc. Are în ochi acelaș cer adânc, zâmbet trist și păr bălai ca tine...

Viziunea e completă, cuprinde drama întregă a cataclismului care a zdrobit „giurgiuvelele iumii“.

*

Radu Gyr: Balade. București, 1943, editura Gorjan. (267 pagini, 8°).

Printre puținele rânduri pe care i le acordă în a sa istorie a literaturii române criticul G. Călinescu, îi recunoaște totuș „pelsagiu propriu“ lui Radu Gyr. În advăr mai ales acest element este caracteristic în întreaga sa operă fără a-i găsi noi filiațiuni cu poezia Elenei Farago, nici cu a lui Ion Pillat. Îi depășește pe aceștia prin bogăția de culoare de imagini, prin seva juvenilă, căldura comunicativă și spontaneitate.

În cartea asta din urmă împărțită în cinci părți abia patru din ele sunt balade. Partea întâia „fuga lupului“ sunt pito-rești scrijelări pe diverse teme,

din care reținem totuși originalitatea inspirațiilor „olteniste“:

*când luceferii atârnă de albastre
[colibițe,*

*luna pleacă'n târg, la piață, în-
[tr'un car cu lubenițe...*

Cântecele, sunt toate pornite dela teme, poetice poporane, care sunt cuprinse în versul întii numai, astfel: cucuruz cu frunza'n sus, pasăre galbenă'n cioc, cărăru-e-cărăru-e, ineluș-învârtecuș, frunză-frunză de cucută, bate vântul vinerea, de trei ori potcovii calul, sus pe dealurile Cernii, etc.

În ritmul versului poporan, fără abuz de dialectalism, precum departe de a cădea într'un baroc folkloric, sunt împletite elemente de basm cu imagini de vieață putând întrezări sbaterea aripilor albe ale visului, dragostei și tinereții în puritatea immaculată, ideală, — esențe întâlnite numai în creația artistică majoră:

Ca să-ți urc, Tristețe, dealul,
de trei ori potcovii calul,
cu potcoave de alean,
cu cinci litre de mărgean.

Ca să-ți trec peste oltețe,
Dragoste cu tinerețe,
i-am pus dorului potcoave, —
căci și dorul murg firav e,
cu potcoave de mătase
nu călite sub baroase,
ci suflate, rotunjite,
la dogori de plâns mijite...

Versurile cuprinse în despărțitura „țara“ sunt de o frumusețe antologică. Nu trebuiesc lăsate sub tăcere. De pildă, „*Croni-carul*“:

Nu basme în bucoavna mea oiu
[pune
nici scornituri, ci lacrimi și
[smerenii,
că scriu ingenunchiat ca'n rugă-
[ciune,
de țara asta arsă de bejenii.

Mi-e dat să torc isbeliștea și
[slava...
Ca prin cămări cotrobăesc prin
[vreme.
Mi-aud troznind ca din țâțâni
[voroava
și ca un piept letopisețul geme.

Dar când smeritul rob ce sunt,
[cutează
a scriere că dela Râm pogoară,—
Crăciun mi-e pana, slova
[Bobotează,
și se răstoarnă ceru'n călimară.

Tot pe-atâta de puternice și marmoree sunt cele cuprinse în capitolul „mănăstiri“, ca și cele din „*fântâna cu pandur*“.

Intreg volumul e străbătut de umbre rumânești scumpe tutu-
rora, revelate de paleta bogată
a poetului în luminișuri și cu-
lori de foc, ca la nimeni altul.

*

**G. Călinescu: Istoria lite-
raturii române dela origini
până în prezent.**

Ed. Fundații Regală pentru li-
teratură și artă, — București,

1941, format 24×33 cm, 948
pagini și o mulțime de facsimile
și fotografii.

Această carte eșită de sub ti-
par încă acum trei ani, fiindcă
la timpul său a fost obiectul
unui atac general, a fost retrasă
din librării. Abia acum a fost
pusă din nou în vânzare pro-
babil din interese pecuniare, că
are și prețul mărit la patrumii
lei volumul.

Autorul trece în revistă crono-
logic evenimente și oameni din
istoria literaturii noastre. Primele
capitole sunt temeinic redată,
fără a aduce nimica nou nici ca
clasificare, nici în privința co-
mentării și nici verbul nu are
puterea deosebită de a plasticiza
importanța acelei epoci de în-
ceput a culturii românești. Se
reproduc o mulțime de chipuri,
în bună parte inedite, care fac
o imagine completă asupra cos-
tumației epocii, ca într'un album
familiar.

Amănunte se dau cu privire la
relațiunile de rubedenie și prie-
tenie ale domnitorilor români cu
vecinii în măsura în care aceștia
au putut influența limba și cul-
tura românească. Se fac repro-
duseri multe din cronicari citând
mai cu predilecție „vulgaritatea
pitorească“ (pp 32—33), ceea ce
face lectura antrenată. Totuș prea
se dau în vileag întâmplări ba-
nale care micșorează siluetele
domnitorilor despre care în isto-
rie se scrie numai ceea ce aceștia
au realizat măreț, — cum de
altfel și este scopul istoriei, să

pilduiască prin fapte eșite din comun. Într'o istorie a literaturii nu are rost a se sublinia că Ienache Văcărescu a fost „libovnic și a avut trei soții“ (p. 72), nici calitatea de „mâncău“ a lui Creangă, — cel mult ar fi fost utilă sublinierea dacă acesta din urmă ar fi rămas posterității ca simplu autor al unui tratat de știință culinară.

Pe lângă lipsa de deferență, i se mai poate imputa criticului o pauperitate disciplinară completă în aprecierea trecutului și clasarea imensului material, care-i scapă printre degete. Stăruiește asupra notelor intime, emite păreri strict personale înrudite cu teoriile freudiste și dă importanță amănuntului fără a izbuti să ne dea opera de sinteză care trebuie să fie o istorie a literaturii, mai ales când aceasta este datorită unui profesor universitar și editată sub protecția unei edituri oficiale, care în primul rând are scopul de a nu promova ideile negativiste și antinaționale.

Criticului nu-i sunt admise comparațiile permise unui pamfletar în gazetă și nici anulările dintr'un condei, fără analiză prealabilă și documentară. Una este opera și alta omul, indiferent dacă acesta avea cioc sau țăcălie. Iar în istoria literaturii câtă a se evidenția nu silueta burtoasă sau crăcănată a unui scriitor, ci opera și numai opera scriitorului.

O istorie are menirea de a

înlesni o apropiere între cititori și scriitori, adică între cititori și valorile creatoare ale neamului. Deci, zadarnică a fost munca criticului Călinescu și inutil s'au irosit banii Fundațiilor regale cu tipărirea cărții. Capitolul inițial și introducerea nu pot scuza restul lucrării. Fiindcă nu putem admite anularea lui Ion Creangă, nici pe-a lui Titu Maiorescu, Vasile Conta, I. L. Caragiale, Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Al. Vlahuță, M. Codreanu, G. Ibrăileanu, I. Teodoreanu, Radu Gyr, etc.

Indrăzneala în categorisirea pionierilor scrisului românesc o respingem, fără a întrebuița expresiile vulgare ale criticului neserios G. Călinescu. Așa, — de pildă, — epoca dintre 1842 și 1859, după G. Călinescu, e ocupată de „romantici macabri și exotici“. Bolintineanu este *macabru!* După 1840 mai face apoi o categorie: poezia *măruntă* scrisă de patrioți și unioniști, iar printre aceștia sunt catalogați Andrei Mureșanu, G. Sion, C. Negri, Al. Donici, etc.

Și în acelaș timp scribii de origine semită ce s'au încumetat a mângăli hârtia cu slovă valahă sunt ridicăți în slavă cu calificative la superlativ (Dobrogeanu-Gherea, Aderca, Voronca, Celibi).

Intradevăr e documentară „opera“ D. Călinescu, dar numai în ceea ce privește culisele și intimitățile erotice ale scriitorilor. Mai mult decât asta e do-

cumentară ca nemaipomenită îndrăzneală de a profana ceea ce avem noi mai de preț, — de aceea rămânem scandalizați de felul cum banii statului au fost cheltuiți cu fantasmagoriile unui profesor care servește cauze streine de interesele neamului românesc.

Aurel Bugariu

Feichter Enric: Problema descreșterii populației în șesul Banatului românesc. Timișoara 151 pag.

Problema arătată în titlu e o teză de doctorat prezentată la Facultatea de Științe a Universității din Cluj-Timișoara.

Ideia centrală o constituie *depopularea Banatului*.

Autorul și-a propus să descopere „cauzele acestei catastrofe” din „convingerea că e absolut necesară deslușirea acestei probleme și din partea unui geograf care, prin natura însăși sintetică a studiului, înțelege mai bine să combine toate cauzele și efectele problemei”. (p. 5).

În legătură cu acest studiu autorul arată că i-au stat la dispoziție vreo 97 de izvoare, prin urmare o bibliografie însemnată la care se adaugă cercetările proprii.

E o meritorie lucrare de ansamblu prin care se lămuresc bine concluziunile acelor cari s'au ocupat până acum de problema depopulării în general și a Banatului în special.

Ca sistem științific de lucru poate că ar fi fost bine ca lucrarea să aibă la fiecare capitol o subîmpărțire care să cuprindă vederile proprii ale autorului.

În legătură cu problema românizării orașelor D. Feichter afirmă: „Orașul nu este altceva decât un cimitir mare, care mereu trebuie alimentat cu elementul sănătos al mediului rural, cu țăranul satelor noastre. Orașul este moartea popoarelor. Astfel românizarea orașelor este depopularea satelor — deromânizarea satelor”.

Când săteanul vine la oraș ca portar, servitor de birou, muncitor necalificat poate să fie ceva, dar aducerea lui la oraș ca meseriaș căruia să i se dea posibilitatea de valorificare a capacității sale de muncă atunci se schimbă problema. Când adică statul are o politică bine întemeiată în această privință, atunci tragedia exodului rural nu mai poate avea aspectele pe care le-am văzut și le vedem adesea.

În ori ce caz lucrarea d-lui Feichter pune în lumină multe probleme foarte interesante, apropiindu-se de ele cu pricepere și discernământ clar.

(T. T.)

Nestor Prisca: Simfonii Nocturne (versuri). Editura „Dacia Traiană” Timișoara.

Iată o frumoasă carte de vizită pentru un tânăr slujitor al poeziei!

D. Nestor Prisca se înșirule
între cei ce vor avea să desă-
vârșească expresia lirismului su-
fletului românesc bănățean.

Sunt douăzeci și cinci de poe-
zii și mai toate sunt urzite în
firele unei melancolii care tră-
dează o nobilă structură artis-
tică.

„Ca țipătul de cumpeni în miez
[pustiu de noapte,
Ce străjuesc, plecate, fântânile
[deschise
Și torc fuiorul vremii în ne'nțe-
[lese șoapte“

strigăte lungi de doruri zvâcnesc
în sufletu-i cuminecat cu „tai-
nica licoare“ a durerii.

E durerea adâncă și potolită,
a celui ce simte că viața e doar
un „văl de vis“ străpuns de
„gândul hoinar“ ieșit din negrele
cute ale rațiunii „că totu-aleargă
veșnic pe'n trecute“.

È melancolia ce se desprinde
așa de senin din versuri ca a-
cestea:

„S'au scuturat din suflet petalele
[iubirii
Și mugurul vieții s'a ofilit, o știu.
E amintirea tristă ca zilele de
[toamnă,
Ca'n jur de gânduri moarte co-
[roane pe-un sicriu.

„Se-alungă svonul toamnei din
[clopotele vremii
Sburând peste pădure în fâlfâit
[ușor.
Sunt desfrunzit de tine și inima
[mă poartă

În golul fără cântec, fără vis și
[dor.“

„Mă simt atât de singur că mor
[în mine toate,
N'au nici ecoul tainic al vremii
[de demult.
De-ar fi să-mi caut gândul mi-ar
[fi pierdută noaptea,
Aș fi izvor de ghiață, de-ar fi
[să mă ascult“
(Toamna)

De o gingășie deosebită ni se
par și alte pasteluri între care
la locul întâi este „Vara“.

„Soarele
Mângăie ogoarele,
Grânele se'ndoaie
Aur cade'n ploaie.
Scârțâie fântâni,
Cofe udă mâni,
Alb rotund de săni.
Murmură'n povești
Clipele cerești.
Râu-i vers uitat, —
Suflet sfărâmat
Câmpul, de-aur mat.
Pentru visuri haină
Zarea țese'n taină.“

Dacă e să facem un reproș
tânărului poet al „*Simfoniilor
Nocturne*“ e faptul că prea de
multe ori folosește cuvântul
„scârțâit“ care nu e sugestiv
(vezi poezia „Seara“ și „Scri-
soare“). Tot așa „tam-tam“ ală-
turat de „peniță“ nu constituie
decât un expedient lipsit de
conținut pentru a fi doar un
mijloc de rimă cu „nu mai am“
din versul următor (Scrisoare)
„Gherul“ și „cariul“ din poezia

„Scrisoare“ ne reamintește, fără să vrem, imaginile impresionant de sugestive din „Melancolia“ lui Eminescu. Avem convingerea că „Simfoniile nocturne“ ale d-lui Nestor Prisca sunt mărturii te-meinice ale unui talent care poate realiza o pagină frumoasă în lirica bănățeană.

(T. T.)

Gheorghe I. Tăzlăuanu: Co-moara Neamului (zece volume) cu o prefață de Brătescu-Voi-nești. — București, 1943.

După o muncă de două dece-nii, un anonim de până mai eri a scos la iveală, în zece volume mari cele mai de preț nestemate folklorice din Moldova, Muntenia și Oltenia, cu variante și metodă sistematică, încât a îmbogățit tezaurul limbii românești.

Volumul întâi (295 p.) cuprinde: Legende, balade și cântece bă-trânești.

Al doilea, 291 p., doine și cân-tece de iubire.

Al treilea, 318 p., cântece de dragoste, de duh și de cătănie.

Al patrulea, 422 p., strigături satirice și strigături didactice.

Al cincilea, 230 p., îndemnuri satirice și de dragoste.

Al șaselea, 230 p., colinde, sorcova, conăcării.

Al șaptelea, 230 p., jocuri de copii, ghicitori.

Al optulea, 410 p., descântece.

Al nouălea, 232 p., proverbe și zicători, idiotisme și locuțiuni.

Al zecelea, 334 p., snoave și basme.

Recomandăm tuturor bibliote-cilor această lucrare monumen-

tală ca fond și conținut, ea con-stituind totodată și un bogat izvor de inspirație, pe lângă do-cumentarea filologică și artisti-că. Vom reveni asupra acestei lucrări de mari proporții. Deo-camdată încrustăm regretul de a nu fi cuprins și folklor bănă-țean în aceste volume.

Aurel Bugariu

Convorbiri Literare anul LXXVII.

Au apărut n-rele 1, 2 și 3 din acest an. Străduințele d-lui I. E. Toronțiu, ajutat de I. A. Ionescu, T. Munteanu și Șt. Cuciureanu, sunt demne de prețuirea noastră a tuturor. Revista aceasta care multă vreme a stăpânit câmpul culturii literare românești con-tinuă să se afirme cu vechea ei demnitate.

Paginile restrânse ca număr ale revistei noastre nu ne îngă-duie o prezentare mai largă a cuprinsului celor două numere a-părute, dar notăm aci convinge-rea noastră sinceră :

„Convorbiri Literare“ continuă să fie o revistă de alese preo-cupări legate de viața culturală literară românească, de ieri și de azi.

(T. T.)

Altarul Banatului anul I Nr. 1—2 1944. (Revistă de zidire sufletească și de știință teolo-gică a Eparhiei Caransebeșului).

Din centrul graniței bănățene'

dela Caransebeș, această urbe mărturie și focar de românism în scurgerea veacurilor, ne-a venit o publicație nouă, „*Altarul Banatului*“, inițiată de către P. S. Veniamin, Episcopul Caransebeșului, cu râvna și priceperea unui mănunchiu de cărturari teologi.

Revista e menită, precum arată P. S. Veniamin, să ofere preoțimii Eparhiei, precum și celorlalți cetitori, „hrana duhovnicească pentru luminarea problemelor cu privire la credința, știința și viața bisericească“.

Între colaboratorii primului caiet, alături de P. S. Veniamin, figurează: Prot. Stavr. Romul Ancusa, Arhim. Dr. L. Busuioc, prof. Acad. Teologică; Prof. Dr. Z. Munteanu; Cons. ref. N. Cornean; Cons. ref. A. Moacă; Prof. Dr. Gh. Cotoșman; Presb. P. Toma; Prof. Dr. M. Chialda; Prof. Dr. M. Bănescu; Presb. O. Tursa; Prof. Dr. P. Rezuș; Prof. Virgil Turcan.

Dorim revistei de știință teologică „*Altarul Banatului*“ viață lungă și izbândă deplină pentru mândria Banatului.

(T. T.)

Cronica, an I. nr. 1, Decembrie 1943, îndreptar pentru cultură, literatură și artă, apare la Cernăuți având prim redactor pe Gh. Noveanu, iar în comitetul de redacție nume cunoscute din publicistica bucovineană. În „făgăduiala de început“ se preci-

zează că se va scrie cu râvnă și vrere curat românească ținând seamă de două coordonate: *bunul simț în atitudine și calitatea în selecția materialului, ca astfel să poată rodi fructul ales al culturii superioare.*

Semnează un articol substanțial Dumitru Isac: elemente de viziune integrală, cu privire la idealitatea sau realitatea cosmosului pe marginea lucrării asupra teoriei cunoștinței de N. Bagdasar. — G. Tudoran evocă pe Ion Moldoveanu și Pavel Dan. Vasiliu publică un studiu intitulat „Titu Maiorescu și Eugen Lovinescu“. Ghedeon Coca, George Drumur, Radu Gyr, Emil Zegreanu și Vasile Radu semnează versuri, iar proza literară e semnată de Simion Ghinea, Aurel Tudor, etc. Li urăm confratelui bucovinean o viață lungă și rodnică.

— a. bug. —

Nomenclatura străzilor Timișoarei este o problemă care merită mai multă atențiune.

Într'un articol publicat în ziarul „Dacia“, D. Virgil Dalea a subliniat câteva anomalii în legătură cu această chestiune și propune o dreaptă revizuire.

Numirile de străzi într'un oraș nu pot fi indiferente și cu atât mai mult în orașele bănățene și mai ales în Timișoara.

Nomenclatura reprezintă o istorie, o tradiție de viață, o recunoaștere în public a unor va-

lori ale vieții locale și generale a unui neam.

Ierarhizarea nomenclaturii străzilor trebuie să se facă în raport cu valoarea pe care o are numele respectiv pentru oraș, județ, regiune și țară.

Dar nu s'a făcut totdeauna așa și deaceia unele din cele mai ilustre figuri ale istoriei românești bănățene au fost învrednicite cu câte o stradă dela periferiile orașului.

Știm că schimbarea nu se poate face ușor și deodată, dar se poate face totuși. Trebuie găsită modalitatea.

De aceea subscriem la propunerea d-lui Virgil Dalea de a se constitui o comisie căreia să i se supună, pentru studiu, problema și să facă propuneri.

Scăpările din vedere nu au considerație în istorie și nomenclatura unui oraș este și o chestiune de istorie sau mai bine zis de felul cum știe o generație prețui istoria făcută de generațiile premergătoare.

(T. T.)

Concertul corului „Banatul“

Duminică 6 Februarie a. c. am asistat la concertul corului timișorean „Banatul“, organizat în beneficiul catedralei ortodoxe.

De câteva luni am auzit de reactivarea acestui cor, care, cu mulți ani înainte, prin dirijarea lui *Sabin Drăgoi*, a fost o mândrie a noastră a Bănățenilor.

Imi amintesc de adunarea generală a „Astrei“ ținută, în 1930, la Caransebeș, când în fața tuturor fruntașilor vieții publice și culturale a României, acest cor a stârnit admirația tuturor.

Mi se pare atunci a fost cea din urmă mare manifestare artistică din perioada întâia a vieții acestui cor.

De atunci au trecut mulți ani. Imprejurările au devenit mai grele și poate și oamenii cu mai puțină înțelegere.

Totuși, în acest timp, un om nu și-a găsit liniște: e *Victor Mercea*. Prin strădanțiile lui, corul „Banatul“ a reînviat și cea dintâi mare manifestație a fost închinată lui Dumnezeu și Patriei românești.

Căci așa trebuie înțeleasă compunerea programului prezentat Duminică 6 Febr. a. c.

În partea I-a (program religios) au fost prezentate:

Rugăciune de L. Beethoven

Priceasnă de S. Drăgoi

Cerurile spun de Davidov

Pre Tine te laudăm de S. Drăgoi

Sfânt e Domnul de S. Drăgoi.

În partea II-a (program patriotic și poporan):

Victoria de F. Möhring

Trandafir de pe răzoare de S. Drăgoi

Patria de J. S. Schärtlich

Bănățeană de S. Drăgoi

Ardealul de I. Perian.

Coriștii sunt intelectuali români de toate categoriile sociale: studenți, preoți, învățători, funcționari publici sau particu-

lari, avocați, profesori secundari, magistrați, profesori universitari.

Peste deosebirile de ierarhie în viața publică, e aci o impresionantă solidaritate socială românească.

E o întrepătrundere de suflute din care s'a urzit o admirabilă conștiință artistică. Poate să însemneze aceasta mai mult decât o obișnuită manifestare corală legată de anumite interese materiale. E un fapt social care trece din categoria diversului pe planul superior al cluturii unei societăți, a societății românești din Timișoara.

Interpretarea programului artistic a fost desăvârșită, corul dispunând de forțe vocale inepuizabile. Soliști au fost *D. D. M. Ghermănescu, I. Trișă, Tr. Gavrilescu, Tr. Mihailovici, O. Crișan* în partea I-a, *D. Aug. Almășanu* în partea II-a.

Dirijorul corului este *Lucian Surlașiu*, profesor la Academia de Muzică și Artă Dramatică. Ce-am putea spune mai mult pentru D-Sa decât că-i admirăm priceperea! S'a ridicat sus în ierarhia valorilor dirijării corale. Prin D-Sa corul „*Banatul*” a reluat tradiția mare stabilită de *Sabin Drăgoi* și, suntem siguri, concertul de Duminică 6 Febr. 1944 este începutul unei perioade noi de glorie corală, dacă putem spune așa.

Prin ostenele desinteresate ale tuturor intelectualilor dela

corul „*Banatul*”, Timișoara se poate mândri din nou cu o supremație corală.

(T. T.)

Silviu Dragomir. La Transylvanie avant et après l'arbitrage de Vienne. Bibliotheca Rerum Transsilvaniae, Nr. 1, Sibiu, Ed. Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania, 1943, în 8°, 51 p. + 10 hărți + 2 tabl.

„Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania” de pe lângă Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj—Sibiu, creat pentru a informa opinia publică a țării și a străinătății despre problemele vitale ale acestei „vetre” a românismului, care este Transilvania, dă azi la iveală prima fascicolă din colecția: „Bibliotheca Rerum Transsilvaniae”. Fidel unei tradiții de muncă științifică onestă în slujba adevărului, „Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania” își propune să înfățișeze documentat adevărul dreptății românești, să facă o netă discriminare între adevăr și iluzie, între real și tendențios, între drept și nedrept. În acest fel Institutul dela Sibiu este convins că problemele Transilvaniei, prezentate fals și unilateral de anumite interese streine și de unele pasiuni politice, vor fi cunoscute în justa lor lumină și vor contribui — în mod științific și imparțial — la susținerea

dreptății pe care națiunea română o revendică în viitoarea organizare a lumii.

Pornind dela aceste considerente, reputatul cunoscător al problemelor Transilvaniei, prof. univ. Silviu Dragomir arată, sprijinit pe hărți, date istorice și statistice indiscutabile, caracterul românesc incontestabil al Transilvaniei. Impreună cu Banatul și Câmpia Tisei, Transilvania, leagăn al poporului român și al Statului nostru, face parte integrantă din unitatea geografică, politică și economică română. Acest fapt — subliniat cu hotărîre de autor — explică imensul progres realizat de această provincie românească, în toate domeniile, începând din 1918. Un capitol special înfățișează înțelegătorul regim de protecție a minorităților etnice, pe care Statul român l-a adoptat față de toți minoritarii, fără nicio excepție.

În urma arbitrajului dela Viena însă, unitatea geografică, politică și etnică a Transilvaniei a fost ruptă în două, 1,304.398 de Români ajungând din nou sub dominație maghiară. Dar, în afară de această anomalie etnică rezultată din împărțirea Transilvaniei, imposibila axă orizontală, care contrazice însăși logica istorică, a determinat, prin distrugerea unității teritoriale, și o dezorganizare a rețelei de comunicație, a industriei și comerțului, cu un cuvânt a întregii economii ardeleni, lovind în

interesele tuturor locuitorilor Transilvaniei fără deosebire de condiție etnică.

Luminoasele pagini ale prof. Dragomir sunt un expozeu succint, dar precis, avântat, dar științific, o pledoarie documentată a problemei Transilvaniei, și constituie un excelent vademecum pentru toți cei cari vor să cunoască cinstit și obiectiv realitățile dinainte și după arbitrajul dela Viena ale acestei nedreptățite provincii românești.

Dr. Petru Râmneanțu. Die Abstammung der Tschangos, Biblioteca Rerum Transilvaniae, Nr. 2, Sibiu, Ed. Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania, 1944, în 8°, 64 p. + 3 hărți + 6 tabl. + 31 fotografii.

Apărută ca Nr. 2 din colecția: „Bibliotheca Rerum Transilvaniae“ a „Centrului de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania“ dela Sibiu monografia d-lui Conf. univ. Dr. Petru Râmneanțu înfățișează chestiunea Ciangăilor din Moldova dintr'un punct de vedere cu totul nou. Cercetarea sa cuprinde două părți distincte. Partea istorică se ocupă de răspândirea geografică și numărul Ciangăilor și aduce numeroase mărturii istorice, din care reese în mod limpede distincția categorică între conceptele de „catolic“ și „Ciangău“, care nu se suprapun întru totul, mulți dintre catolicii din Moldova fiind Români ardeleni se-

cularizați și refugiați din Transilvania în Moldova ori Români moldoveni trecuți la catolicism, iar Ciangăii fiind în majoritate Secui imigrați în Moldova între 1741 și 1824. În consecință ei sunt numiți pe nedrept Ciangăi, deoarece pentru marea lor majoritate poate fi probată apartenența lor etnică română. Din punct de vedere etnografic autorul distinge următoarele grupe de catolici: 1. Români de sânge cu limba maternă română, 2. Români de sânge cu limba maternă maghiară, 3. Maghiari de sânge cu limba maternă română și 4. Maghiari de sânge cu limba maternă maghiară, primele două grupe aparținând la categoria Românilor catolici, ultimile două fiind Ciangăii propriu ziși.

Partea II-a a studiului său Dr. P. Râmneanțu o închină cercetărilor serologice, stabilind cu precizie perfectă identitate de grupe de sânge și de indice sanguin între Români de sânge cu limba maternă română și de confesiune ortodoxă, cei cu limba maternă română și de confesiune catolică, cei cu limba maternă maghiară și de confesiune catolică și între Ciangăi (Maghiari de sânge cu limba maternă maghiară și de confesiune catolică).

În concluzie autorul afirmă că atât Români catolici, cât și Ciangăii sunt de origine română, concluzie care este conformă nu numai cu realitățile istorice demografice, dar se verifică și prin analizele de laborator ale gru-

pelor de sânge și indicelui sanguin ale locuitorilor catolici din Moldova.

Numeroase diagrame, tabele și fotografii întăresc afirmațiile autorului.

Al. Procopovici. Die Rumänenfrage, Bibliotheca Rerum Transsilvaniae, III. Sibiu, Ed. Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania, 1944, 99 p.

Latinitatea noastră și continuitatea poporului român în Dacia este atestată atât de cronicarii bizantini, cât și de multe mărturii ale umaniștilor apuseni.

Cât privește leit-motivul istoriografiei maghiare: contestarea priorității noastre în teritoriul vechii Dacii, ea se inspiră din legenda lui Laslău-Craiu care, în sec. XIII, ar fi colonizat pe Români în Transilvania. Spiritul acestei legende, a cărei sursă este o cronică ungară neidentificată, trăește până azi cu intensitate în rândurile istoricilor unguri.

Într'un capitol special se pun la contribuție rezultatele mai nouă ale filologiei, privitoare în deosebi la simbioza slavo-română în Dacia, tot atâtea probe pentru prioritatea și continuitatea noastră pe teritoriul de azi al poporului român.

Lucrarea se încheie cu punerea la punct a unor afirmații eronate ori tendențioase din cartea: Geschichte der Rumänen, scrisă de Ungurii L. Gáldi și L. Makkai.

REVISTA BANATULUI

Timișoara I., Palatul Cultural I, camera 48

D-sale D-lui

Comuna

Județul

CUPRINSUL :

Traian Topliceanu:	Un cărturar bănățean: Ioachim Miloia	pag. 1
Aurel Bugariu:	Ioachim Miloia (1897—1940)	„ 10
Ludovic Ciobanu:	Fotografiile în mediu rural	„ 13
Augustin Cosma:	Memorandul și memoriile	„ 17
Traian Birăescu:	Deficiență demografică și deficiență etnografică ...	„ 41
Andrei Bălan:	Funcțiunea Bisericii	„ 44

LITERATURĂ:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

N. Terfăloagă:	Țară	„ 47
Dorel Drăgulescu:	Refugiul pescarilor	„ 49
Nestor Prisca:	Descătușări	„ 54
A. Contrea:	Solii din Țara subjugată — „Țara de cetini“ de Em. Cobzalău	„ 55

INSEMĂRI, NOTE:

Tr. Liviu Birăescu: *Premise pentru romanul românesc.* — **Aurel Bugariu:** *Poeme de războiu* de Radu Gyr; — *Balade* de Radu Gyr; — *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* de G. Călinescu. — **(T. T.):** *Problema descresțerii populației în șesul Banatului românesc* de Enric Feichter; — *Sinfonii Nocturne* de Nestor Prisca. — **Aurel Bugariu:** *Comoara Neamului* de Gheorghe I. Tăzlăuanu. — **(T. T.):** *Convorbiri literare*; — *Altarul Banatului.* — — **a. bug.** — : *Cronicar.* — **(T. T.):** *Nomenclatura străzilor Timișoarei*; — *Concertul corului „Banatul“.* — **Silviu Dragomir:** „La Transylvanie avant et après l'arbitrage de Vienne.“ — **Dr. Petre Râmneanțu:** „Die Abstammung der Tschangos.“ — **Al. Procopovici:** „Die Rumänenfrage.“

Vignetele sunt permise de la Școala de Arte Decorative din Timișoara.

REVISTA BANATULUI

Inscrisă în registrul publicațiilor periodice al Trib. Timiș la nr. 82

Este editată de:
COMITETUL „ASTREI BĂNĂȚENE»

Redactor :
PROF. TRAIAN TOPLICEANU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

COLABORATORII REVISTEI:

M. Arcan, A. Bălan, Tr. Birăescu, Tr. L. Birăescu, E. M. Brancovici,
Gr. Bugarin, A. Bugariu, A. Ciupe, P. Constantinescu, C. M. Contici,
A. Contrea, C. Corneanu, Aug. Cosma, Lucian Costin, Gh. Cotoșman,
S. Dragomir, D. Drăgulescu, Ed. I. Găvănescu, N. Ilieșiu, D. Imbrescu,
N. Jucu, P. Nemoianu, A. Pop, N. Prisca, P. Sergescu, M. Șora, N.
Terfăloagă, Tr. Topliceanu, Z. Vancea

REDAȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:
Timișoara I, Strada Alba-Iulia nr. 2 (Palatul Cultural)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ABONAMENTE:

Pentru particulari	500 lei
Pentru cercuri culturale și școli primare . .	500 lei
Pentru despărțăminte și școli secundare . .	600 lei
Pentru autorități și instituții	1000 lei
Abonamente de sprijin	2000 lei

Acest exemplar 130 lei